

Kulturmiljøer i byerne

Indholdsfortegnelse

Svebølle	1
Svebølle Skole	2
Stationsbyen Svebølle	6
Virksomheden Øresø	15
Havnsø	19
Havnsø fiskeri- og havneby	20
Gørlev	28
Stationsbyen Gørlev	29
Sukkerfabrikken	39
Høng	45
Høng Ting- og Arresthus	46
Vilhelm Pedersens Maskinfabrik	51
Stations byen Høng	57
Kalundborg	61
Vedelsgade og Birchsgade	63
Gisseløre	66
Radiostationen	71
Møllebakken	75
Kordilgade 34-42	81
De 100 Huse	85
Blindeinstituttet	90
Højbyen	99
Fiskerhusene	105

By	Svebølle
Beskrivelse	<p>I 1874 blev Nordvestbanen (jernbanen mellem Roskilde og Kalundborg) anlagt. På denne strækning blev Svebølle Station bygget, og tæt herved opstod i årene efter Svebølle Stationsby, der med årene skulle opleve en vækst i både boligudbuddet, forretninger og virksomheder.</p> <p>I starten bestod byen af Svebølle Jernbanestation, rejseladen og to ledvogterhuse og i 1910 flyttede virksomheden Øresø til byen. Fabrikken startede med at lave smørdritler og endte med at blive en af landets førende indenfor limtræsproduktion. Efterhånden som virksomheden voksede, skulle der bruges stadig mere arbejdskraft, som naturligt bosatte sig i nærheden af arbejdspladsen. Behovet for boliger forøgedes, og der blev i Svebølle opført boliger langs først Jernbanegade og i området syd for jernbanen.</p> <p>Med tiden kom mange små forretninger og håndværk til. Her kan bl.a. nævnes en slagter, tatolforretning, bageri, konditori, privatejet mejeri, flere frisører/barbere, en lille bog- og papirhandel, skomager, skrædder, blomsterbutik, Svebølle Kro, cykelsmed, isenkram, kaseinfabrik og en lille købmandsforretning, hvori der blev oprettet brugsforening. Sidstnævnte blev senere til Svebølles større supermarked, der ligger i sammenhæng med andre mindre butikker og et andet supermarked i den nyere bydel.</p> <p>Foruden Øresø var og er fortsat en af de mest markante virksomheder i byen vognmandsfirmaet Johs. Rasmussen A/S. Virksomheden er én af landets største vognmandsforretninger og den har siden 1936 haft til huse i Svebølle.</p> <p>I trediverne opstod behovet for en skole i byen, og der blev på privat initiativ oprettet en friskole, som kommunen senere købte og før der i 1954 blev opført en ny centralskole, hvor der i dag undervises ca. 340 elever. I Svebølle findes også en børnehave og en sports- og idrætshal.</p> <p>I 50'erne og årtierne herefter blev der bygget mange parcelhuse i Svebølle og i dag bor her ca. 2.000 borgere i byen.</p>

Titel	Svebølle Skole og anlæg
Tema	Velfærdssamfundet – Offentlige institutioner
Sted	Svebølle
Tid	1953 -
Beskrivelse	<p>Allerede i 1943 blev skoleplanerne vedrørende opførelse af en ny skole i Svebølle påbegyndt af sognerådet. Tilladelsen kunne dog i første omgang ikke gives af Undervisningsministeriet, idet krigens bolignød og behov for genopbygning stod først for.</p> <p>Derfor blev idrætsanlægget syd for skolen opført før selve skolen. Idrætsanlægget blev indviet i juni 1950 og først i 1953 nedlagdes grundstenen til Vi-skinge – Avnsø Centralskole.</p> <p>Idrætsanlægget er med sit bølgede landskab og flere plateauer, der udnytter landskabets højdeforskelle et eksemplar på et gennemtænkt anlæg fra sin tid. Det er projekteret af Holbæk Amts vejvæsen med amtsvejsinspektør Knud Danø og civilingeniør Selsø Sørensen. Anlægget består af større og mindre boldbaner, hvortil der siden anlæggelsen er kommet både bl.a. kunstbane, tennisbane og klubhus til, samt stadion med plads til tilskuere. Hele anlægget er sammenhængende med et net af grusstier, hvorfra man kan gå på kryds og tværs og følge med i aktiviteterne på de grønne arealer. Langs stisystemet er en række højt voksende træer, der danner afgrænsning mellem stier og anlæg.</p> <p>Skolen er opført med to længer i to etager placeret i en vinkel med det åbne gårdrum mod syd, længst fra vejen. Bygningerne er opført som et klassisk skolebyggeri af 50'erne og arkitekterne bag er Gerda og Laurids Schrøder, Kalundborg.</p> <p>Siden det første skolebyggeri blev opført, er der tilbygget af flere omgange. Bl.a. en 900 m² tilbygning mod Stationsvej opført i 2003, som er tegnet af Stig Løcke ved Arkitektgruppen Holbæk A/S og en udvidelse af SFO'en og lilleskolen i 2010.</p>
Bærende elementer	<ul style="list-style-type: none"> • Idrætsanlæggets sammenhængende udformning, der giver mulighed for ophold og leg i et tæt samspil • Det klassiske skolebyggeri i to etager og med længerne, der danner et åbent gårdrum.
Eksisterende bevaringstiltag	<ul style="list-style-type: none"> • Kommuneplanramme - S1.OF01 – Område til offentlige formål

**Sårbarhed/
Trusler**

- Ombygning af anlægget, der ikke harmonerer med de naturlige forskelle i terrænet og dets bølgende former.
- Om-, ned- og tilbygning af og ved skolen, der ikke skaber harmoni med det eksisterende byggeri.

Kilder

Gl. Bjergsted Lokalarkivs materiale: historie og tale til nedlæggelse af grundstenene til skolen.

Kort over kulturmiljøets afgrænsning samt angivelse af, hvorfra billederne er taget.

Billede 1.

2012, skolen set fra Parcelvej med ny tilbygninger.

Billede 2.

(ca. 1956) skolen med Parcelvej i forgrunden og idrætsanlægget bag skolen.

Billede 3.

2012, skolen set fra idrætsanlægget i nord. Før skolen ses stadion.

Billede 4.

2012, Sportsungdommen i Viskinge-Avnsø Kommune rejste denne sten til minde om anlæggets indvielse 4.6. 1950.

Billede 5.

Luftfoto – 2012 over Svebølle, hvor den nøje planlagte placering af anlæggets store flader ses tydeligt med vel-integreret stisystemer og bevoksning.

Billede 6.

Ældre billede af skolen før tilbygningerne.

Titel	Svebølle Stationsby
Tema	Jernbanen - stationsbybebyggelse
Sted	Svebølle
Tid	1874 -
Beskrivelse	<p>Svebølle stationsby er opstået på bar mark i forbindelse med etableringen af jernbanestrækningen mellem Roskilde og Kalundborg i 1874. Som sådan er byen at betragte som en ægte stationsby. Eneste bebyggelse i umiddelbar nærhed af stationen dengang var en ældre bindingsværkejen-dom på Stationsvej 2, der i dag bærer navnet "Bodilhus". Man kan i dag undre sig over, at man ikke valgte at placere stationen i eller ved den dengang driftige by Viskinge. Forklaringen skal være, at man ikke ønskede at jernbanedriften skulle påføre byen unødige støjgener. Bemærkelsesværdigt er det, at der skulle gå 25 år, før der begyndte at ske en udvikling i området omkring stationen.</p> <p>Det var branden på Øresø Savværk, der dengang lå ved Halleby Å, og den efterfølgende flytning til området nord for og umiddelbart op til stationen, der satte gang i udviklingen. To håndværksmestre fra egnen, en murer og en tømrer indså, at der med placeringen af Øresø Savværk ved stationen ville melde sig et behov for boliger til de ansatte på Øresø Fabrik. De to håndværksmestre opkøbte byggegrunde og stod således for det allerførste byggeri i stationens nærhed, dvs. langs Jernbanevej. Senere kom endnu en muremester til. De her nævnte håndværksmestre har sammen med 2 efterfølgere stået for opførelsen af stort set alle de bygninger, der er bygget i den gamle bydel, dvs. inden for det område, der begrænses af Jernbanevej, Fabrikvej, og Parcelvej. Mange af husene i nævnte område, må således betragtes som muremestervillaer. Der er hovedsageligt tale om godt traditionelt byggeri tilpasset en lille bys format. Det fremgår også i dag tydeligt, at de pågældende håndværksmestre har været inspireret og under påvirkning af byggestilen Bedre Byggeskik. Bevægelsen Bedre Byggeskik, der blev stiftet i 1915, havde stor indflydelse på dansk byggeri i perioden 1915-1940 med en række velproportionerede og gennemarbejdede enfamiliehuse, skoler, forsamlingshuse og landbrugsbygninger, stationer mm.</p> <p>Efterhånden som byen voksede, blev der skabt eksistensgrundlag for den tids butikker og småhandlende, og også større virksomheder kom til. I 1916 blev der bygget et stort privat mejeri midt på Jernbanevej og i 1922 en kaseinfabrik på Mindevej. Det var på mejeriet, at den senere så driftige vognmand Johannes Rasmussen som mejerist begyndte sin virksomhed i Svebølle. Med henblik på transport af frisk mælk til mejeriet Enigheden i København fik han ved beskedne midler i 1932 anskaffet en lastbil. Hermed blev spiren lagt til vognmandsfirmaet Johannes Rasmussen, der i dag er et af landets største på transportområdet.</p> <p>I begyndelsen af trediverne meldte behovet sig for en skole i stationsbyen, hvor børn indtil da havde været henvist til at benytte skolen i det nuværende Gl. Svebølle. En forældrereds tog initiativ til opførelse af en friskole for enden af Skolevej. Skolen blev efter få år overtaget af kommunen og fungerede i en årrække som forskole efter Centralskolens bygning i 1954.</p> <p>I 50'erne og 60'erne summede Svebølle Stationsby af liv. Byen havde i 1950 i alt 584 indbyggere fordelt på 181 husstande. Der var i denne periode 17 butikker og et stort antal større eller mindre erhvervsdrivende i byen. På jernbanestationen var der beskæftigelse til 12 ansatte. I takt med den stigende bilisme og med den voksende konkurrence fra last-</p>

**Beskrivelse
(fortsat)**

bilerne forsvandt grundlaget for forretnings- og erhvervslivet i det gamle stationsbymiljø, og i dag må det vel siges helt at være forsvundet.

Stationsbygningen fra 1874 blev fjernet i 2003 og erstattet med det nuværende anlæg, der signalerer gennemsigtighed og robusthed. Selv om mange sikkert begræder, at den bygning, der i mere end 100 år havde en central funktion for bylivet i Svebølle, ikke længere eksisterer, må det erkendes, at udviklingen havde overflødiggjort den gamle vedligeholdelseskrævende bygning, der de sidste år med plader for vinduerne til perronsiden, bestemt ikke var en pryddel for bydelen.

**Bærende
elementer**

Jernbanefunktionærboligerne 33 og 32B. Jernbaneboliger var normalt en fast del af stationsmiljøet. Her blev opført 3 boliger. De to i form af en dobbeltbolig med DSB-nummeret 33 og den tredje som et ledvogterhus med DSB-nummeret 32B. Lejen i disse boliger var forholdsvis beskedne, og da kravene til boligens størrelse ikke var så stor dengang, da de blev opført, var disse DSB tjenesteboliger eftertragtede. De to nævnte jernbanehuse blev bygget i henholdsvis 1900 og 1915.

Byggestil. Bygningerne i Svebølle Stationsby er, bortset fra bindingsværks-huset, "Bodilhus" og DSB-dobbeltboligen på Jernbanevej, alle opført efter 1910. Der er hovedsageligt tale om godt traditionelt byggeri tilpasset en lille bys format. Det fremgår også i dag tydeligt, at de fleste af husene er bygget af håndværksmestre, der har været under indflydelse og påvirkning af Bedre Byggeskik.

Eksempel på byfornyelse. Den tidligere forretningsejendom på Jernbanevej 11, og den nuværende forretningsejendom, "Kaalunds Butik", har i løbet af 1990'erne været igennem en omfattende renovering/istandsættelse i forbindelse med et byfornyelsesprojekt. Ejendommen Jernbanevej 14, fremstår herefter stadig som en forretningsejendom, hvorimod ejendommen Jernbanevej 11 i dag udelukkende fremstår som en beboelsesejendom.

Bygninger med særlig arkitektur. Bygningerne Parcelvej 7, Mindevej 4 og Fabrikvej 5 er bygninger, der ved deres arkitektur skiller sig ud fra stationsbyens øvrige bygninger.

En række huse med gavl mod gaden. Arkitekt Ivar Bendtsens Håndværkerskole kom til at præge Holbæk egnen. Ivar Bendtsen valgte som noget nyt og udansk at placere huse med gavle mod gaden. På parcelvej ses eksempel på denne "udanske byggeskik".

Skolebyggeri. I 1934 valgte en forældrekreds i Svebølle Stationsby at bygge en privatskole for enden af Skolevej. Skolen fremtræder også i dag med sin arkitektur som et godt eksempel på byggeri, der er tydelig inspireret af Bedre Byggeskik.

Vognmand Johannes Rasmussens garageanlæg. I 1943 valgte vognmand Johannes Rasmussen at flytte sit garageanlæg fra området bag villaen Parcelvej 7 til hjørnet af Parcelvej og Højbjergvej (Tissøvejen). Garageanlægget, der ligger på adressen Parcelvej 22, har efter datidens forhold været et imponerende anlæg, der i byggestil appellerer til Bedre Byggeskik.

Gravhøj. På hjørnet af Jernbanevej og Fabrikvej (mellem Fabrikvej 13 og 15) ligger en fredet gravhøj. Et skilt, der trænger til fornyelse, giver i tekst og billeder en orientering om begravelsesformer i oldtiden (jættestuer og gravhøje).

Eksisterende bevaringstil-tag

- Fredet fortidsminde, stenalderen – rundhøj (Fabrikvej)

Sårbarhed/ Trusler

Nedrivning, om-, til- og nybyggeri, der ikke harmonerer med den eksisterende bebyggelse, samt manglende vedligeholdelse. Sidstnævnte gælder ikke mindst i forbindelse med udskiftning/fornyelse af tage, vinduer og døre, og udvendig plasticmaling, der kan virke direkte ødelæggende på mur og træværk.

Kort over kulturmiljøets afgrænsning samt angivelse af, hvorfra billederne er taget.

Billede 1.

Jernbanevej set fra syd (Stationsvej) i 1950'erne.

Billede 2.

Parcelvej set fra vest. - Bemærk de mod vejen gavlvendte huse og hvordan, en påsat skorsten kan virke ødelæggende på helhedsindtrykket.

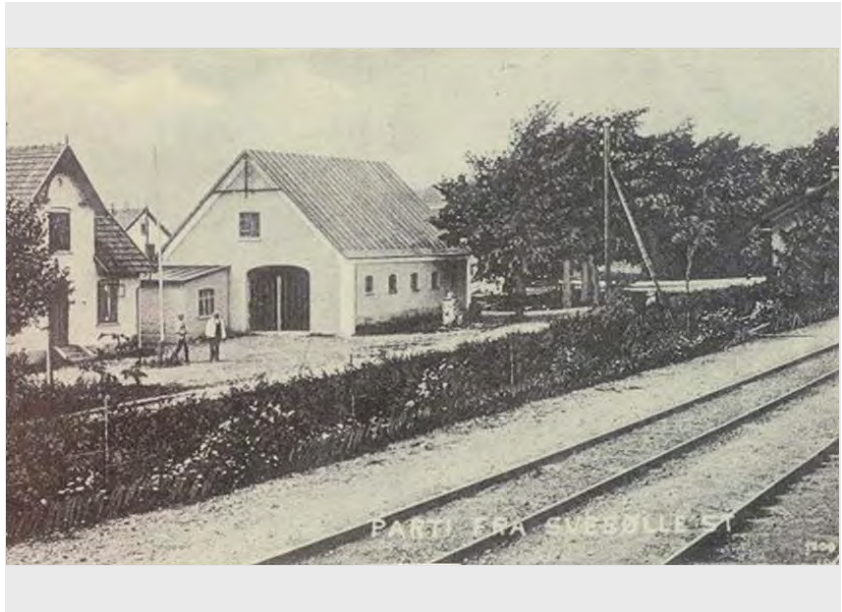
Billede 3.

Stationsvej 2, "Bodilhus" er byens ældste hus. Huset var indtil 1960'erne forsynet med stråtag.

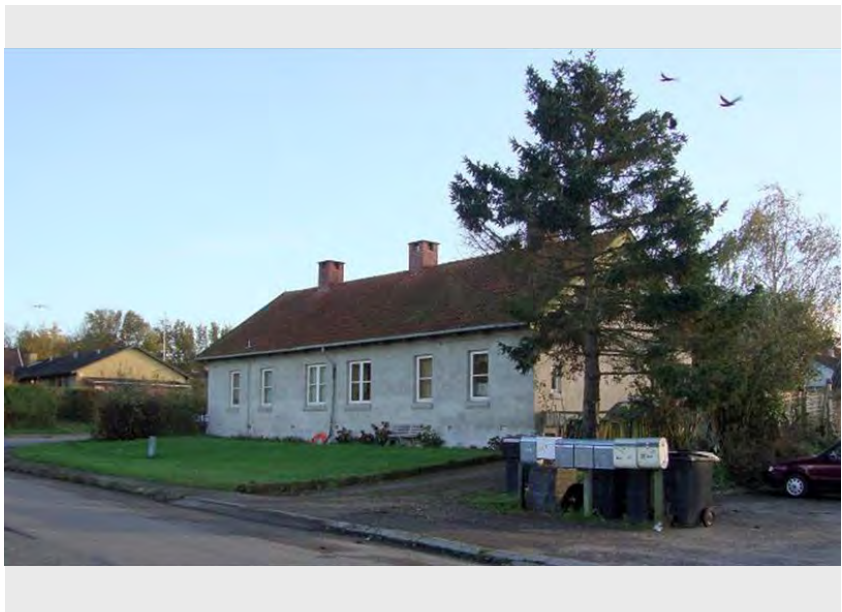
Billede 4.

Den første bygning, der blev opført ved stationen var en rejselade, hvor heste og vogne kunne opstaldes. Denne blev fjernet i 1909, da købmandsgården blev opført. En ny rejselade blev herefter opført lidt længere øst på (billedet). Stationen anes til højre og købmandsgården bag træerne. Rejseladen er i dag omdannet til beboelse. I tidens løb har der været drevet smedevirksomhed, vognmandsvirksomhed og senest et el-installationsværksted.

Billede 5.

Jernbaneboligen (dobbeltbolig) nr. 33 beliggende på hjørnet af Jernbanevej og Fabrikvej er den første beboelsesejendom opført efter bygningen af stationen. Dobbeltboligen blev bygget i 1900.

Billede 6.

Fabrikvej 14. Jernbaneboligen (ledvogterhus) 32B blev bygget ca. 1915. Den bevogtede jernbaneoverskæring blev først i 1940'erne erstattet af en jernbanebro.

Billede 7.

Jernbanevej 8 – Tidligere hovedbygning til mejeriet – Bygget i 1920.

Billede 8.

Tatol, som er opført af lokale håndværkere i 1912, der har været inspireret af Bedre Byggeskik, her fotograferet i 1950'erne. Ved en asymmetrisk anbringelse af kvisten har man forsøgt at skabe balance i huset. Bygningen er i dag omdannet til ren beboelse med fortsættelse af bygningens venstre vinduespartier, hvor der tidligere var butiksvinduer.

Billede 9.

Mindevej 6D tidligere beboelse til smedjen, der lå til venstre. Billedet viser huset, som det fremtrådte i 1999. Huset er bygget i 1922 og er i dag pudset og malet gråt.

Billede 10.

Skolevej 8 Den gamle skole i Svebølle Stationsby blev bygget i 1934 på privat initiativ af en kreds af forældre, der var utilfredse med, at deres børn var henvist til at benytte den fjerntliggende skole i Gl. Svebølle. Skolen er et eksempel på skolebyggeri, der er tydeligt inspireret af Bedre Byggeskik.

Billede 11.

Parcelvej 22, Svebølle som frem til 1954 er omdrejningspunktet for Johannes Rasmussens virksomhed.

Billede 12.

I 1943 valgte vognmand Johannes Rasmussen at flytte fra garageanlægget bag beboelsesvillaen Parcelvej 7 til det dengang nybyggede garageanlæg Parcelvej 22 på hjørnet af Parcelvej og Højbjergvej. Anlægget var arkitektonisk velproportioneret i sit oprindelige udtryk.

Billede 13.

Boligen på Parcelvej 7 er opført i 1920. Villaen adskiller sig med den særprægede arkitektur, inspireret af Bedre Byggeskik, fra byens øvrige villaer. Den har i en år-række tilhørt vognmand Johannes Rasmussen, som også havde sit første garageanlæg på matriklen. Villaen bør betragtes som bevaringsværdig.

Billede 14.

Fabrikvej 5 er bygget i 1925. Igen en robust villa med en arkitektonisk god sammenhæng, der bør betragtes som bevaringsværdig.

Billede 15.

Mindevej 4, Bygget i 1922 som beboelse for ejeren af den tidligere kaseinfabrik. Bygningen adskiller sig ved sin arkitektur fra byens øvrige bebyggelse og må betragtes som bevaringsværdig.

Billede 16.

Jernbanevej 11 i 1950'erne. Bygningen er opført i årene 1926-1928 og huset har gennem årene haft flere forskellige forretninger – her en cykelforretning. Bygningen blev i begyndelsen af 1990'erne istandsat og renoveret til en ren beboelsejendom.

Billede 17.

Købmandsgården, Jernbanevej 14 – over for stationen -, som den så ud i 1928.

Billede 18.

Med købmand Kaalunds overtagelse af ejendommen Jernbanevej 14 blev bygningen udvidet mod øst, hvor der blev indrettet viktualiebutik og pensionat. Sammen med ejendommen Jernbanevej 11 (bygningen til højre) gennemgik den tidligere købmandsejendom i begyndelsen af 1990'erne en omfattende istandsættelse og renovering. I dag (2013) bliver butiksløkalerne anvendt som fitnesscenter.

Titel	Virksomheden Øresø
Tema	Industrialisering – Fabriksbebyggelse
Sted	Svebølle - nord for jernbanen
Tid	1910
Beskrivelse	<p>Som virksomhed har Øresø rødder så langt tilbage som til år 1356, under kong Valdemar Atterdag, og mere usikkert til år 1244. (Ørevith iflg. Valdemar Sejrs Jordebog), og virksomheden hører således til én af landets ældste. Indtil ca. 1895 malede Øresø korn med en vandmølle som kraftkilde. I tiden siden da har Øresø udelukkende beskæftiget sig med forarbejdning af træ.</p> <p>I 1910 brændte det etablerede savværk ved Halleby Å næsten ned, idet kun skorstenen stod tilbage. Man valgte at genopbygge savværket, og savværkets forpagter formåede efterfølgende savværkets ejer greven på Lerchenborg til at genopføre savværket på en grund umiddelbart nordøst for arealet ved Svebølle Station, og han fik endvidere greven til ved samme lejlighed at opføre en herskabelig direktørbolig (patriciervilla) umiddelbart øst for fabrikken. Ved Øresø Mølle måtte omladning af træ til jernbanevogne ske på den stedlige grusgravs stenplads. Ved flytningen til Svebølle Stationsområde kunne jernbanetransport til og fra fabrikken ske på en betydelig mere bekvem måde. Det var placeringen af Øresø Savværk ved Svebølle Station, der satte gang i stationsbyens vækst.</p> <p>Produktionen på Øresø Fabrik bestod indtil slutningen af 1950'erne af stave og bunde til dritler, fiskekasser, tønder og trækar. I 1946 blev fabrikken moderniseret. Virksomheden har på dette tidspunkt en årlig omsætning på ca. 400.000, kr. Der fulgte en travl periode fra 1950 – 1960. Fra 1949 til 1953 havde Øresø chartret eget skib, som sejlede i pendulfart fra Kalundborg til østengelske havne. Da produktionen var på sit højeste, produceredes der stave til 3 mio. dritler om året. Virksomhedens direktør Ejnar Ebdrup havde allerede i 1949 på fornemmelsen, at produktionen af staver til tønder en dag måtte høre op, og han begyndte at interessere sig for limtræ. I 1959 påbegyndtes produktionen af limtræ i en nyopført fabriksshal. Denne bygning blev dog hurtigt for lille, og en ny hal på 6.000 kvadratmeter blev bygget i 1965.</p> <p>I 1971 stod Øresø Limtræsfabrik for 60% af den samlede limtræproduktion her i landet, og da virksomhedens limtræproduktion var på sit højeste, gav den beskæftigelse til 160 mand.</p> <p>I 1996 blev Øresø solgt til Norske Moleven og i 2000 bliver Øresø et datterselskab til limtræsvirksomheden Lilleheden.</p> <p>I 2003 ophørte produktionen i Svebølle. Produktionen blev overført til henholdsvis Lilleheden og LNJ i Bredebro. (Laust Nielsen Jepsen). Samme år blev der foretaget en omfattende tilbygning til Svebølle Skole, og Øresø leverance af limtræ i forbindelse hermed udgjorde den sidste produktion af limtræ i Svebølle.</p>

Bærende elementer	<ul style="list-style-type: none"> • Frederiksberg 1. Patriciervilla opført i 1910 af den tidligere ejer af Øresø Savværk, greven på Lerchenborg. Villaen har i tidens løb tjent som direktørbolig for skiftende direktører på Øresø. Ved sin arkitektur og eksklusivitet skiller villaen sig ud fra al andet byggeri i Svebølle. Villaen må betragtes som bevaringsværdig. • Fabrikshallen nord for direktørboligen - dens funktion som produktionssted for limtrækonstruktioner. Hallen blev opført i 1959 med henblik på produktion af limtræ. Uanset at produktion af limtræ på dette tidspunkt var i sin vorden, blev der i området, hvor den nye hal skulle opføres på primitiv vis, produceret de limtræs-buer, som skulle bruges i forbindelse med halbyggeriet. Disse limtræs-buer, der således hører til de første, der er produceret her i landet, kan bese i den del af hallen, der nu er overtaget af Røde Kors til møbelgenbrugssalg.
Eksisterende bevaringstil-tag	<ul style="list-style-type: none"> • Lokalplan nr. 519 for Svebølle erhvervspark
Sårbarhed/ Trusler	<ul style="list-style-type: none"> • Frederiksberg 1: Nedrivning, om-, til- og nybyggeri, der ikke harmonerer med den eksisterende bebyggelse, samt manglende vedligeholdelse. Istandsættelse med materialer, der ikke er egnet til det eksisterende byggeri. • Fabrikshallen: Indvendigt er limtræs-buerne, der vidner om historien om Øresøværket, bevaringsværdigt.

Kort over kulturmiljøets afgrænsning samt angivelse af, hvorfra billederne er taget.

Billede 1.

Frederiksberg 1, opført i 1910 som direktørbolig til virksomheden Øresø.

Billede 2.

Limtræshallen fra 1959 set fra øst. Det påsatte halvtag er en senere konstruktion. Facaden står i de originale gule sten, og det er originale vinduer på denne side af bygningen.

Billede 3.

Limtræshallen fra 1959, som den fremtræder i 2013, hvor Røde Kors har overtaget 300 kvadratmeter af hallen til genbrugssalg af møbler. Det synlige limtræ er noget af det første limtræ, der er produceret i Danmark.

Billede 4.

Øresø Fabrik som den tog sig ud set fra luften i 1966. Bemærk limtræshallen fra 1959 t.v.

By	Havnsø
Beskrivelse	<p>Havnsø er et gammelt fiskerleje og færgested. Navnet <i>Havnsø</i> kendes fra 1370-80 som <i>Hawensø</i>, 1. led mandsnavnet <i>Hakon, Hagen</i>, 2. led 'sø'. Alt tyder på, at den lille landsby i århundreder har været et fattigt og særdeles afsides beliggende sted.</p> <p>Der er i tidens løb gjort 3 betydningsfulde guldfund fra oldtiden i og ved Havnsø. I 1866 blev der 100 alen ud for Havnsø opfisket en kolbehalsring fra ældre germansk jernalder, dvs. 375-550 e. Kr. Halsringen vejer ca. 750 gr. og er et af de vægtigste guldfund, der er gjort i Nordvestsjælland. Herudover er opfisket et stykke betalingsguld, og på en mark ved Havnsø er fundet en guldarmring, der angives at stamme fra ca. 500 f. Kr.</p> <p>En af de første og stadig bevarede bygninger i Havnsø er det stråtækte våningshus til Møllegården, som er bygget i 1790. Den første mølle er også fra denne tid og på kroen kunne de rejsende til og fra øerne samtidigt kunne få et måltid mad og eventuelt natlogi. Der var langt til den nærmeste købstad herfra. Den nuværende mølle som fortsat skyder op i byen, er en hollandsk stubmølle fra 1822.</p> <p>Havnen var et lille fiskerleje først i sidste århundrede. Senere kom den første mole og en læmole, hvor blandt andet færgen til Sejerø lagde til. Den blev et vigtigt udskibningssted for de omkringliggende herregårdes korn, ligesom den blev en vigtig indskibningshavn for foderstoffer og andre varer fra hovedstaden.</p> <p>Gennem flere hundrede år har der også været et ret betragteligt fiskeri. Havnen er i dag en kombineret fiske-, færge- og lystbådehavn med færgeforbindelser til Sejerø og Nekselø. Området omkring havnen omfatter bl.a. et stort sommerhusområde, der er med til at skabe liv på havnen i sommerhalvåret. Hver lørdag i sommermånederne afholdes kræmmermarked på parkeringspladsen ved den vestre mole øst for hotellet. Omkring havneområdet findes i dag en dagligvarebutik, samt flere caféer og restauranter. Fra havnen er der dagligt færgeforbindelse til Nekselø og Sejerø. Havnen har fået tildelt Blå Flag, og om sommeren er der på havnen naturskole, der henvender sig til børn.</p>

Titel	Havnsø fiskeri- og havneby
Tema	Fiskeri- og havneby
Sted	Havnsø
Tid	Ca. 1790-
Beskrivelse	<p>Det nuværende Havnsø er opstået omkring den tidligere Havnsø Møllegård med mølle, kro og havn. Af Møllegårdens bygninger eksisterer i dag kun våningshuset, som er opført i 1790. En flot stråtækt bindingsværksbygning, der som den fremtræder i dag, er en pryd for området. Fra 1905 til 1914 var ejeren af Møllegården, hofjægermester Gustav Elias Grüner.</p> <p>Den nuværende mølle, en hollandsk mølle, der i dag er uden møllevinger, og som nu anvendes til beboelse, blev bygget omkring 1822, i stedet for en tidligere stubmølle, der blæste ned i en storm. Stubmøllen hørte under herregården Krogerup. Efter mølledriften var indstillet, blev møllen indrettet til beboelse i 1973 og er i dag i privateje. Overmøllen er opført i træ og beklædt med pap, og toppen er bådformet og ligeledes beklædt med træ.</p> <p>Havnsø kro, der brændte d. 4. jan. 2004, var indtil branden en fredet bygning. Fredningen var begrundet i nogle originale vinduer samt noget originalt inventar. Efter branden blev fredningen af den 252 år gamle bygning ophævet. Bygningen er efterfølgende blevet opført, så den udadtil fremtræder som før branden, og som sådan er kroen et betydningsfuldt element i det nuværende havnemiljø. Der har tidligere været købmandsbutik i den nordre gavlen af krobygningen. Denne butik blev nedlagt omkring 1925-30.</p> <p>Havnen var først i sidste århundrede et lille fiskerleje, hvor befolkningen ernærede sig ved fiskeri og landbrug. I 1906 fik Havnsø en egentlig havn i form af en 220 m lang mole med en vanddybde på 3,7 m. Samme år byggede hofjægermester Gustav Elias Grüner et badehotel, der med de udvidelser, der er sket gennem årene, udgør det bygningsmæssige grundlag for de moderne og tidssvarende hotel- og kursusfaciliteter. Havnsø Hotel og Kursuscenter ligger hvor Havnsø Møllegårds bygninger tidligere lå. Selve havnen udgør fortsat et levende havnemiljø med byggeri som bl.a. havnekontoret, værft og andre havnefacilitetsbygninger, der er tilpasset miljøet.</p>
Bærende elementer	<ul style="list-style-type: none"> • Det stråtækte våningshus til Møllegården, bygget i 1790. • Havnsø Mølle, bygget i 1822. I møllen forefindes i dag nogle bevaringsværdige mærker på bjælkerne i det indvendige af møllen. Det er dog uvist om disse er firmamærker, initialer på de, der har bygget og repareret på møllen eller måske møllens faste kunder. Over indgangspartiet til møllen ses et skilt, der bringer møllebyggerens navn i erindring. Den tidligere fredede Havnsø Kro, der efter branden i 2004 nu er genopført identisk med den oprindelige fra ca. 1822. • Havnsø Kolonial og Skibshandel på Havnevej 8. Bygningen, der er opført i 1904, har i tidens løb været gennem flere om- og tilbygninger. Bygningen er en vigtig del af havnemiljøet. • Havnemiljøet omkring Havnsø Værft, der bl.a. rummer havnekontor, sejlkklub, slæbested, færgeleje samt flere restauranter og caféer.

Eksisterende bevaringstil-tag	<ul style="list-style-type: none"> • Kommuneplanrammer: S3.R01 – rekreativt område, S3.T01 - Teknisk område/havneformål, S3.C01 – Område til butikformål, S3.BL02 – Blandet bolig og erhverv, S3.B01 – Boligområde. • Lokalplan nr. 3.19 - For mindre udstykning ved Havnsø Mølle og forslag til Tillæg nr. 1 • Lokalplan nr. 3.8 - For område til offentlige formål i Havnsø by • Lokalplan nr. 525 for udbygning af Havnsø Hotel • Partiel Byplanvedtægt nr. 2 - For dele af Havnsø by • Lokalplan nr. 3.13 - SPAR, Havnsø
Sårbarhed/ Trusler	<ul style="list-style-type: none"> • Nedrivning, om-, til- og nybyggeri, der ikke harmonerer med den eksisterende bebyggelse, samt manglende vedligeholdelse. • Opmærksomheden bør især rette sig mod møllen, der er truet af, at den nødvendige vedligeholdelse er forbundet med store omkostninger, og at disse omkostninger alene påhviler ejeren af den gamle mølle.
Kilder	<ul style="list-style-type: none"> • Skov- og Naturstyrelsen 1993: Møllebygninger i Danmark, Redegørelse og status.

Kort over kulturmiljøets afgrænsning samt angivelse af, hvorfra billederne er taget.

Billede 1.

Havnsø Hotel, Mølle og Våningshus set fra vandet.

Billede 2.

Isvinter mellem Havnsø og Nekselø, foto fra 1966. I baggrunden ses til venstre den gamle købmandsforretning, Møllegården samt våningshuset og den gamle mølle bag træerne.

Billede 3.

Havnsø vestre mole. - Bemærk den nyopførte røde toiletbygning, der er tilpasset havnemiljøet og de eksisterende bygninger.

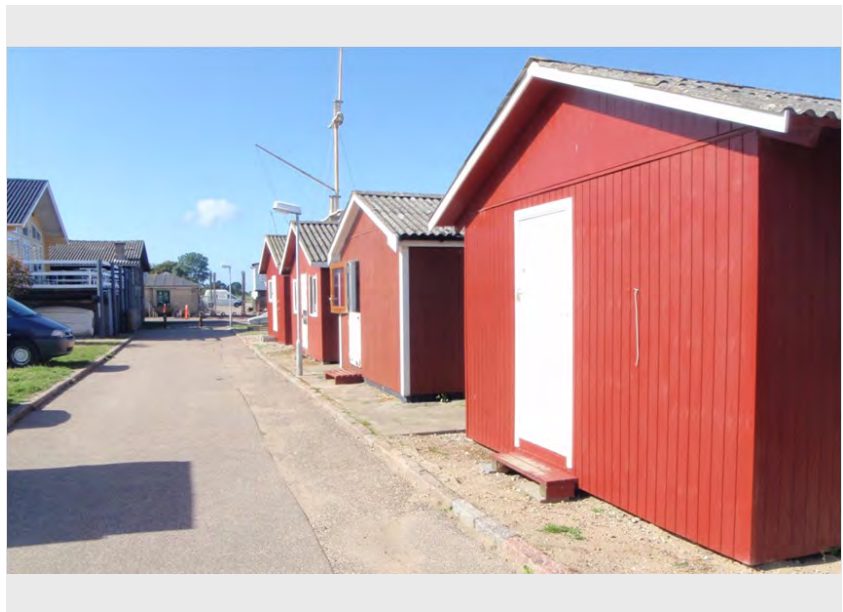
Billede 4.

Havnsø Værft med ophalerbedding.

Billede 5.

De små røde fiskerhuse opført på havnen på rad og række.

Billede 6.

Sildeeventyr på havnen i Havnsø i 1967. I baggrunden ses Havnevej med købmandsforretningen længst til højre.

Billede 7.

Våningshus og mølle set fra Hotellet.

Billede 8.

Våningshuset set fra møllebakken.

Billede 9.

Havnsø købmandshandel i 1970'erne.

Billede 10.

Havnsø Købmandshandel bygget i 1904. P. Jerndal overtog butikken sidst i 1920'erne.

Billede 11.

Havnsø Mølle ca. 1940 – Havnsø Møllevej th. Møllen er bygget i 1822 som kornmølle.

Billede 12.

Indgangsparti til Havnsø Mølle. Over porten ses en sten med navnet på møllebyggeren H. A. Stricker samt byggeåret 1822.

Billede 13.

Avisudklip, der desværre ikke er dateret, men det skønnes at være fra 1980. Der er i møllen dukket nogle stemplede initialer op på ikke kun den viste bjælke, men også på 3 andre bjælker. Stemplerne viser formentlig initialer på folk, der har bygget og repareret på møllen.

Billede 14.

Den oprindelige Havnsø kro.

Billede 15.

Havnsø Kro i dag med møl-
len i baggrunden og Havnsø
Hotel og Kursuscenter t.h.

Billede 16.

Paradisgården, der tidligere
har huset indre missionske
bibelcampings. Havneområdet
er udbygget på jord, der op-
rindeligt var en del af gårdens
besiddelse.

By	Gørlev
Beskrivelse	<p>Gørlev er en gammel landsby, som omtales Gerlæuæ i 1318 og i 1825 som Giørløv. I Gørlev Kirkes våbenhus står to runesten, hvoraf den ene regnes næst efter Jellingestenen for den mest interessante i Danmark. To kalkmalerier i kirken forestiller Esbern Snares datter Ingeborg og hendes mand Peder Strangesen. Landsbyen havde udover kirken kun gårde og huse beliggende i den nordlige del af Algade med et stort areal i midten (forten).</p> <p>Byens oprindelige karakter af agrar kirkelandsby (16 gårde i 1682) er i dag næsten helt fortrængt af stationsbypræget, som i dag gør byen til et sjældent harmonisk eksempel på en levende stationsby med mange velbevarede træk fra den lange udvikling.</p> <p>Gørlev station er anlagt i 1898, da Slagelse-Vørslev-banen blev etableret. Strækningen Høng-Gørlev var godsbane helt frem til omkring 1990, men stationen og banen Gørlev-Vørslev blev nedlagt i 1971.</p> <p>Allerede før 1898 var der dog sket en vis bydannelse, især langs Kalundborg-vejen nord for vejgaffelen. I 1896 fandtes: farveri, bageri, købmandshandel, maskinfabrik og andelsmejeri samt (sydvest for byen) en vindmølle. Med baneanlægget opstod en vis bebyggelse øst for og omkring stationen med hotel, valgmenighedskirke, apotek m.v. I 1920 blev et posthus opført på Østerled og funktionen rykkede fra stationsbygningen, hvor det i perioden 1898-1920 havde til huse.</p> <p>En afgørende vækstperiode for byen indtrådte med oprettelsen af Gørlev Sukkerfabrik i 1912-13, hvis bygninger med tilhørende direktørbolig (nu nedrevet) og klynge af funktionærboliger fortsat dominerer den sydøstlige del af byen.</p> <p>Gørlev Sukkerfabrik videreudviklede den byvækst, der allerede var godt i gang med De gamles hjem (nu idrætsefterskole), forsamlingshus, bryggeri, biograf, afholdshotel, teknisk skole og cementstøberi.</p> <p>Sukkerfabrikken fik især stærk indflydelse på store dele af det vestsjællandske landbrug. Fabrikken's placering var formentlig betinget af den eksisterende jernbane, men hertil kom det net af roebaner, som samtidig blev anlagt.</p> <p>Fabrikken blev i 1934 overtaget af De Danske Sukkerfabrikker, sener Danisco. Roebanerne blev nedlagt i 1960 og arealerne matrikulært tilbageført til de oprindelige ejere, hvilket bl.a. betyder, at der er meget få spor tilbage af dette udstrakte net af baner. Sukkerfabrikken indstillede produktionen med roekampagnen 1999 og i dag anvendes kun en mindre del af de tilbageblevne bygninger af Danisco.</p> <p>Gørlev blev kommunecenter i 1970 og var det frem til kommunalreformen i 2007, hvor Gørlev Kommune blev en del af storkommunen Kalundborg Kommune.</p>

Titel	Stationsbyen Gørlev
Tema	Stationsbybebyggelse
Sted	Gørlev
Tid	1898-
Beskrivelse	<p>Byens oprindelige karakter af agrar kirkelandsby (16 gårde i 1682) er i dag næsten helt fortrængt af stationsbypræget, som i dag gør byen til et sjældent harmonisk eksempel på en levende stationsby med mange velbevarede træk fra den lange udvikling.</p> <p>Gørlev station er anlagt 1898, da Slagelse-Vørslev-banen blev etableret. Strækningen Høng-Gørlev var godsbane helt frem til o. 1990, men stationen og banen Gørlev-Vørslev blev nedlagt 1971. Allerede før 1898 var der dog sket en vis bydannelse, især langs Kalundborg-vejen nord for vejgaffelen.</p> <p>I 1896 fandtes: farveri, bageri, købmandshandel, maskinfabrik og andelsmejeri samt (sydvest for byen) en vindmølle. Med baneanlægget opstod en vis bebyggelse øst for og omkring stationen med hotel, valgmenighedskirke, apotek m.v.</p> <p>Frem til 1920 lå brevsamlingsstedet i stationsbygningen, og i 1920 blev posthuset opført på Østerled.</p> <p>I 1912 blev sukkerfabrikken opført, som medførte yderligere vækst til stationsbyen.</p> <p>Langs Algade og Østerled ligger flere større klassiske stationsbybyggerier, samt mindre beboelseshuse og større villaer, hvoraf flere af disse har været beboelse for de mange arbejdere og funktionærer, der arbejdede på fabrikken.</p>
Bærende elementer	<ul style="list-style-type: none"> • det gamle gadenet og den tætte, ofte sammenhængende bolig- og forretningsbebyggelse i bykernen • de betydningsfulde enkeltbygninger og samlede anlæg i bydelen mellem jernbanen og Algade som stationsbygningen, apoteket, posthuset, teknisk skole, valgmenighedskirken m.fl. • andre funktionsbygninger f.eks. smedje • villaer og mindre boliger mellem og bag forretningsstrøgene og ved indfaldsvejene

**Eksisterende
bevaringstil-
tag**

- 300 m kirkebyggelinje rundt om Gørlev Kirke.
- fredet fortidsminde med tilhørende 100 meter beskyttelseslinje ved kirken
- Lokalplan nr. 27. For regulering af mindre byggeri i bykernen i Gørlev by
- Lokalplan 28. For et område til center, boligformål og offentlige formål i Gørlev
- Lokalplan nr. 47A. For et boligområde vest i Gørlev by
- Lokalplan 56A - For et område ved Gørlev bytorv
- Lokalplan nr. 59. For et område i Gørlev by ved Østerled/Tjørnhøjvej.
- Lokalplan nr. 69. For etablering af et tankanlæg og parkeringsplads midt i Gørlev by
- Lokalplan 72. For et centerområde (blandet bolig, service og erhverv) på delområde på den nedlagte sukkerfabrik
- Lokalplan nr. 75 - For et område til blandet bolig, service og erhverv i Gørlev.
- Lokalplan nr. 76. For et område til boligformål i Gørlev by
- Kommuneplanramme G1.C01 Centerområde
- Kommuneplanramme G1.B13 Boligområde
- Kommuneplanramme G1.B04 Boligområde
- Kommuneplanramme G1.B11 Boligområde
- Kommuneplanramme G1.B09 Boligområde
- Kommuneplanramme G1.B12 Boligområde
- Kommuneplanramme G1.OF04 Offentlige formål
- Kommuneplanramme G1.OF05 Offentlige formål

**Sårbarhed/
Trusler**

- større ændringer i vej- og gadeforløb
- nedrivninger og om-, til- og nybygning af og ved huse og anlæg, der ikke harmonerer med den eksisterende bebyggelse i størrelse, udformning og materialer, samt manglende vedligeholdelse

Kort over kulturmiljøets afgrænsning samt angivelse af, hvorfra billederne er taget.

Billede 1.

Gørlev Station anlagt 1898 efter etableringen af Slagelse-Vørslevbanen (nu beboelse), set fra nordvest.

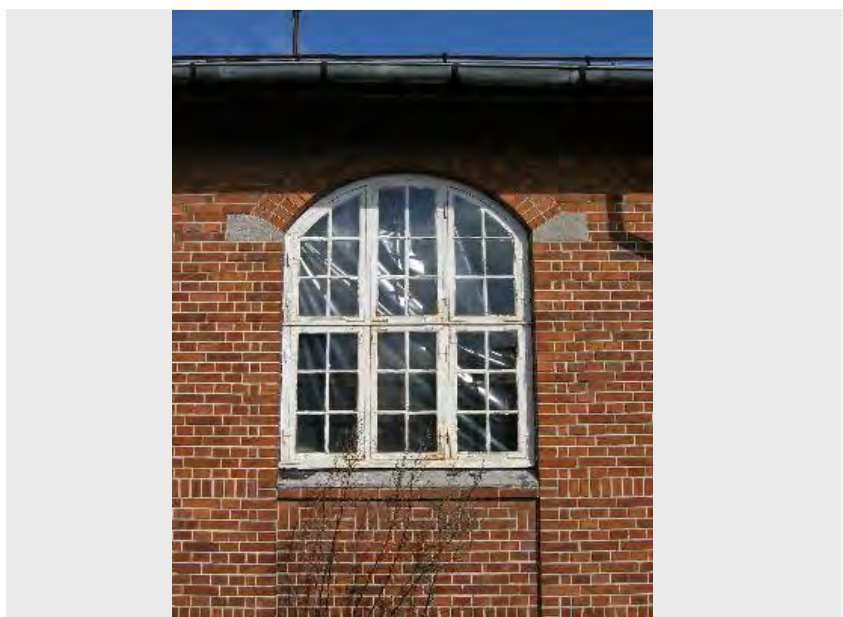
Billede 2.

Gørlev Station, hovedindgangen med smukke murdetaljer og fint dørparti, set fra vest.

Billede 3.

Gørlev Station, oprindeligt vindue i vestfacaden med mønstermuring og "romansk" vinduesstik, set fra vest.

Billede 4.

Det tidligere posthus (nu boliger) fra 1919-20 på Østerled, set fra sydvest.

Billede 5.

Det tidligere apotek (nu boliger) ved Østerled, opført i 1908, i røde mursten med sandstensgesimser og -relief i gavltrekanter over feltet med "Apotek" og med smukt bevarede vindue og hovedtrappe, set fra sydvest.

Billede 6.

Den tidligere tekniske skole opført omkring 1920 med velbevarede, karakteristiske, tyndsprossede vinduer, set fra syd.

Billede 7.

Den tidligere valgmenigheds-
kirke "Bethania" fra 1898 på
Sdr. Allé, set fra vest.

Billede 8.

Biografbygningen på nordsi-
den af Østerled, set fra syd.

Billede 9.

Gørlevs middelalderlige sog-
nekirke i den sydlige udkant
af den gamle landsby, set fra
sydvest. To runesten fra vi-
kingetiden pryder i dag vå-
benhuset i Gørlev Kirke. Den
mindste af runestenene er
dateret til den tidlige del af
800-tallet og den anden til
slutningen af 900-tallet. Ru-
nesteinen blev fundet i forbin-
delse med en renovering i
1921.

Billede 10.

Den gamle smedje på hjørnet af Algade og Smedeparken fra 1900, set fra syd.

Billede 11.

Smedjens østfacade mod Smedeparken med bevarede rundbuede vinduer.

Billede 12.

Bygård, "Dyrlægegården" i Algade i klassicistisk stil, fra slutningen af 1800-årene, set fra syd.

Billede 13.

Gårdrummet til "Dyrlægegården", med bindingsværkslænger og fint grundmuret tømrerværksted bagest, set fra vest.

Billede 14.

Solid toetagers byejeendom på Østerleds nordside med spor af butiksparti, set fra syd.

Billede 15.

Hjørneejendommen Algade 10, fra ca. 1900, opført med udstillingsvinduer med cementindfatninger og "kvader"-udsmykning på det skråt placerede hjørneparti, set fra vest.

Billede 16.

Små villaer på en af de små gader (Duemosevej) på sydsiden af Algade, set fra nord.

Billede 17.

Den centrale del af Algade med ny husrække, der er forsøgt tilpasset de gamle huse, set fra vest.

Billede 18.

Stort stationsbyhus på Kirkevangen med cementpudset hjørnetårn og sandstensbånd, set fra sydvest.

Billede 19.

Tidligere villa, opført ca. 1912 af ejeren af den jord, som solgtes til sukkerfabrikken, nu del af rådhuset, set fra vest.

Billede 20.

De harmoniske små byggeforeningshuse fra 1920'erne og 30'erne på Solager nord for ejendommene ud til Østerled, set fra sydvest.

Billede 21.

Klassisk villa i "Bedre Byggeskik" på Tjørnhøjsvej, set fra øst.

Titel	Sukkerfabrikken
Tema Sted Tid	Industrialisering—fabriksbebyggelse Gørlev 1912 -
Beskrivelse	<p>Sukkerfabrik</p> <p>En afgørende vækstperiode for byen indtrådte med oprettelsen af Gørlev Sukkerfabrik i 1912-13, hvis bygninger med tilhørende direktørbolig (nu nedrevet) og klynge af funktionærboliger fortsat dominerer den sydøstlige del af byen.</p> <p>Sukkerfabrikken fik dog især stærk indflydelse på store dele af det vestsjællandske landbrug (1981: 3000 kontraktavlere af sukkerroer, dvs. ca. 1/3 af amtets landbrug), og for beskæftigelsen i området (1981: 220 ansatte, 1950: 150, i kampagnen 600).</p> <p>Fabrikken blev i 1934 overtaget af De Danske Sukkerfabrikker, senere Danisco. Roebanerne blev nedlagt i 1960 og arealerne matrikulært tilbageført til de oprindelige ejere, hvilket bl.a. betyder, at der er meget få spor tilbage af dette udstrakte net af baner. Sukkerfabrikken indstillede produktionen med roekampagnen 1999. En del af de tidligere fabriksbygninger anvendes fortsat til fremstilling af flydende sukker.</p> <p>Fabriksbygningerne er opført i røde mursten, overvejende med jernvinduer i rundbuestil og tage beklædt med tagpap. Dertil en række hvide siloer til opbevaring af sukker. Fabrikken gennemgik kun få ændringer siden opførelsen i 1912. I 2008 blev en større del af fabriksbygningerne nedrevet, men en del af det ældste fabriksbyggeri (tidligere værksted/magasiner) står fortsat, og anvendes i dag til kontorfunktioner.</p> <p>Den tidligere kantine, der er opført i 70'erne anvendes i dag til motionscenter og ungdomsklub og til venstre herfor ligger den tidligere vejerbod, som i dag ligeledes er indrettet til kontorfaciliteter.</p>
Bærende elementer	<ul style="list-style-type: none"> Sukkerfabrikken store anlæg inklusive de til fabrikken (tidligere) tilhørende boliger.

Eksisterende bevaringstiltag

- 300 m kirkebyggelinje rundt om Gørlev Kirke
- Skovbyggelinje i den sydligere del af udpegningen
- Kirkeomgivelser omkring Gørlev kirke
- § 3 beskyttet naturtype (sø/vandbassin e.l.)
- Lokalplan nr. 47A. For et boligområde vest i Gørlev by
- Lokalplan nr. 94 for et boligområde vest for Slagelsevej i Gørlev
- Kommuneplanramme G1.B16 Boligområde
- Kommuneplanramme G1.B14 Boligområde
- Kommuneplanramme G1.E05 Erhverv
- Kommuneplanramme G1.E04 Erhverv
- Kommuneplanramme G1.BL01 Blandet bolig og erhverv

Sårbarhed/ Trusler

Funktionærboligerne

- Nedrivninger og om-, til- og nybygning af og ved huse og anlæg, der ikke harmonerer med den eksisterende bebyggelse i størrelse, udformning og materialer, samt manglende vedligeholdelse

Fabriksområdet

- Omdannelse af fabriksanlæg med tilhørende omgivelser, så de mister deres præg af industribyggeri.

Kort over kulturmiljøets afgrænsning samt angivelse af, hvorfra billederne er taget.

Billede 1.

Gørlev Sukkerfabrik, anlagt 1912-13 som "Sukkerfabrikken Vestsjælland" og gradvis udbygget, fra nordvest.

Billede 2.

Den forreste bygning er tidligere sukkerlagerbygninger. Bagved stikker de karakteristiske siloer op, opført gennem 50'-60'erne og 70'erne.

Billede 3.

Klyngen af 3 dobbelte funktionærboliger i nationalromantisk stil, opført til sukkerfabrikkens højere funktionærer i fabrikkens første tid, fra nordøst.

Billede 4.

Det sydøstligste af de 3 dobbelthuse, fra nord.

Billede 5.

Sukkerfabrikkens funktionærboliger, gavlkvist med imiteret bindingsværk, fra nord.

Billede 6.

Villavej (Tuborgvej) i bebyggelsen syd for sukkerfabrikken, fra øst.

By	Høng
Beskrivelse	<p>Høng er en gammel landsby. Navnet Høng stammer fra tiden omkring Kristi fødsel og er sammensat af forleddet ho = høj og efterleddet inge = bosted. Altså "det høje bosted". Men Høng kan sagtens have en langt ældre oprindelse under et helt andet navn.</p> <p>Landsbyen Høng var en typisk forteby. Forten var et ubebygget fællesareal midt i byen på ca. 200 x 250 meter. Landsbyens 21 gårde og et tilsvarende antal huse lå grupperet omkring fortens. Den yderste del af fortens, nærmest gårdene, kaldtes gaden, og den førte som en sluttet færdselsring fra gård til gård. Denne færdselsring udgøres nu af Tingvej og Gammel Skolevej samt dele af Hovedgaden og Odinsvej. På fortens fandtes gadekæret, og her blev bystævnet holdt. Sammenlignet med andre fortebyer var fortens i Høng usædvanlig stor. Med årene blev fortens anvendt til opførelse af en række fælleshuse. I 1742 opførtes en skole på fortens, i 1838 kom Ting- og Arresthuset og i 1906 et andelsmejeri. Med tiden blev fortens også anvendt til opførelse af private huse, så den i dag kun udgør anlægget med gadekæret ved Tinghuset.</p> <p>I 1866 blev Sæby Højskole flyttet til Høng, hvilket var starten på Høng som skoleby. Fra Høng Højskole udvikledes en lang række andre skoler. I 1872 blev der på højskolen oprettet en friskole, som i 1898 blev flyttet til egen bygning på Hovedgaden 47 under navnet Høng Privatskole. I 1904 blev Høng Mellem- og Realskole oprettet på højskolen, og herfra udspandt Høng Studenterkursus i 1913 og herfra igen Høng Gymnasium og HF. Også Høng Landbrugsskole er et barn af Høng Højskole, idet den blev oprettet af en af højskolens lærere.</p> <p>I 1898 blev Høng stationsby ved Slagelse-Værslev-banen og i 1901 endestation ved Høng-Tølløse-banen, hvilket videreudviklede den byvækst, der allerede var godt i gang. I 1910 oprettede fabrikant Vilhelm Pedersen et elektricitetsværk og en maskinfabrik i Høng, hvilket var starten på Høng som industriby.</p> <p>Høng blev kommunecenter i 1966, da seks mindre sognekommuner blev sammenlagt til Høng Kommune. Ikke alene blev byen kommunens administrative centrum, men næsten alle kommunens servicefunktioner blev samlet i Høng, så som børnehaver, fritidshjem, plejehjem og frem for alt Høng Hallen. Et meget aktivt Høng Boligselskab, som blev stiftet i 1963, har med sit boligbyggeri i høj grad bidraget til byens vækst. I 1988 kom der for alvor gang i byggeriet af Høng Centret, som med sine mange forretninger har haft stor betydning for Høngs udvikling. Til gengæld har det store butikcenter betydet tomme forretningslokaler i Hovedgaden.</p> <p>Høngs både geografiske og funktionelle centrum har i tidens løb flyttet sig fra oprindeligt at have været omkring gadekæret på fortens, og derfra til Hovedgaden, hvor der fra begyndelsen af 1900-tallet – efter at Høng var blevet stationsby – blev oprettet mange forretninger. I 1970'erne og 80'erne foregik byens vækst mod syd, så Høng Centret med sine mange forretninger nu er Høngs centrum.</p>

Titel	Høng Ting- og Arresthus
Tema	Offentlige institutioner – Ting- og arresthus
Sted	Høng
Tid	1838
Beskrivelse	<p>Allerede omkring Kristi fødsel var landet inddelt i herreder, der udgjorde de oprindelige retskredse med herredstinget som retssted, det vil sige domstol. Herredstinget i det gamle Løve Herred lå vest for Løve, hvor tinget blev holdt under åben himmel. I 1685 blev Løve Herredsting flyttet til Sæbygård, men i 1752 blev det flyttet tilbage til Løve, hvor kroen på Løve Gammel Landevej 12 fungerede som tinghus.</p> <p>I 1829 besluttede Rentekammeret, som stod for landets finansielle forvaltning, at der i Høng skulle opføres et ting- og arresthus. Med den landskendte C. F. Hansen som arkitekt blev Høng Ting- og Arresthus i 1838 opført på Hovedgaden 52, det vil sige på forten, byens fællesareal. C. F. Hansens betydeligste indsats er en række markante bygninger i København – alle opført i klassicistisk stil. Bedst kendt er Københavns Domkirke, Råd- og Domhuset på Nytorv samt Christiansborg Slot, som med undtagelse af Slotskirken, nedbrændte i 1884. Bygningen er symmetrisk opbygget i tre dele med et bredt midterparti og to sidefag.</p> <p>I Høng Ting- og Arresthus boede arrestforvareren til venstre for indgangsdøren, og til højre var retssalen. På 1. sal fandtes fire arrestlokaler. Bygningen var med stråtag. I 1863 skete en ombygning, idet sidefløjene fik samme højde som midterpartiet, hvorved der kunne indrettes yderligere fire arrestlokaler på 1. sal. Bygningens pyramidetag blev samtidig fjernet, skorstenen udskiftet med to nye og taget blev forsynet med tegl. Foruden arrestforvareren flyttede en herredsfoged, det vil sige en dommer, samt en herredsfuldmegetig og en skriver til byen.</p> <p>I 1838 blev der desuden på Hovedgaden 52 B, det vil sige tæt bag Tinghuset, opført en stald, hvor ridende og kørende, der skulle møde i retten, kunne opstalde deres heste. Der var plads til otte heste, og desuden var der et rum til brændsel. I bilismens tid blev stalden ombygget til arrestlokaler, men omkring 1950 blev der indrettet en lejlighed i bygningen, som siden 2007 har huset det kommunale aktivitets- og samværstilbud "Fristedet". I 1919 blev der i en nyopført bygning bag tinghuset på Hovedgaden 54 indrettet et politiafdelingskontor.</p> <p>Arrestlokalerne var i brug indtil 1938, og samme år flyttede politiafdelingskontoret ind i arrestforvarerens nu ledige bolig – her er nu tandlæge. I Hovedgaden 54 blev der herefter indrettet en lejlighed. Finderup Kommune købte i 1941 Tinghuset af Holbæk Amt med henblik på at anvende bygningen til kommunekontor, hvilket dog aldrig blev realiseret. Men bygningen er stadig kommunal ejendom. I 1967 blev de otte arrestlokaler på Tinghusets 1. sal ombygget til en lejlighed. Vinduerne blev udskiftet, og tremmerne blev fjernet, så bygningen fik sin nuværende facade. Men forinden havde Finderup Kommune anvendt cellerne til husvildeboliger.</p> <p>I forbindelse med kommunalreformen i 1970 blev Løve Herred nedlagt, og retslokalet fungerede nu som bitingsted for retten i Slagelse indtil 31. december 2003.</p>

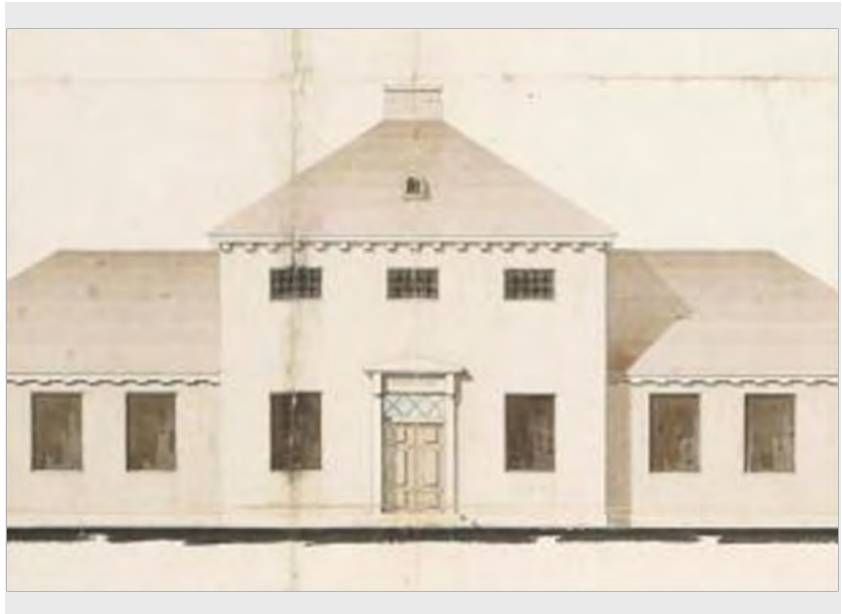
Bærende elementer	<p>Kulturmiljøet er kun delvist bevaret, idet funktionen som ting- og arresthus er nedlagt. Men området afspejler væsentlige træk af den samfundsmæssige udvikling. Arkitekt C. F. Hansens smukke og velbevarede Høng Ting- og Arresthus står i dag som et minde om dengang, Høng tog de første skridt på vejen fra landsby til Kalundborg Kommunes største centerby med næsten 4.500 indbyggere.</p> <ul style="list-style-type: none"> • De bærende fredningsværdier knytter sig til facadens symmetriske opdeling, detaljer omkring dørpartiet og gesimsen. Hertil kommer den traditionelle materialeholdning. • Ting- og Arresthusets centrale placering ved Høng Gadekær. Der er en vigtig værdi i at kunne anskue hele bygningens sydfacade på afstand fra den modsatte side af gadekæret.
Eksisterende bevaringstiltag	<ul style="list-style-type: none"> • Fredet bygning: Løve Herreds Ting- og Arresthus. • Kommuneplanramme H1.BL01: Herunder en bestemmelse om, at der ved reovering skal tages hensyn til den oprindelige byggestil og bymiljøet. • Lokalplan nr. 25 for område langs Hovedgaden, Tingvej, Odinsvej, Strandvej, Vinkelvej og Jernbanevej i Høng. • § 3-beskyttet sø.
Sårbarhed/Trusler	<p>Tinghuset er sårbar over for manglende eller forkert vedligeholdelse. Anlægget med gadekæret er sårbar over for ændringer i form af byggeri samt manglende vedligeholdelse, herunder også græsslåning og oprensning.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Det anbefales, at der anbringes en informationstavle ved Tinghuset.
Kilder	<p>Lektor Bent Frandsen.</p>

Kort over kulturmiljøets afgrænsning samt angivelse af, hvorfra billederne er taget.

Billede 1.

Høng Ting- og Arresthus, opført i 1838. I stuen til venstre boede arrestforvareren, til højre var retssalen. De fire arrestlokaler fandtes på 1. sal. Tegning af Arkitekt C. F. Hansen (Landsarkivet, København).

Billede 2.

Gadekæret foran Ting- og Arresthuset, postkort fra 1945. Ombygningen i 1863 forhøjede sidefløjene, der fik samme højde som midterpartiet.

Billede 3.

Ting - og arresthuset med det foranliggende gadekær som det ser ud i dag.

Billede 4.

Ting- og arresthuset med velbevarede bygningsdetaljer.

Billede 5.

Hovedgaden 54 blev opført i 1919 bag tinghuset og indrettet til politiafdelingskontor.

Titel	Vilhelm Pedersens Maskinfabrik
Tema	Industrialisering – Fabriksbebyggelse
Sted	Høng
Tid	1910
Beskrivelse	<p>I 1910 opførte fabrikant Vilhelm Pedersen et elektricitetsværk i Høng, som indtil 1937 forsynede Høng-borgerne med jævnstrøm. I tilknytning til elektricitetsværket byggede Vilhelm Pedersen samme år et værksted, hvor han sammen med et par ansatte passede værket og fremstillede forskellige maskiner og redskaber til landbruget. Dermed var kimen lagt til den internationale industrivirksomhed, som Vilhelm Pedersens Maskinfabrik udviklede sig til. Fra 1912 blev der produceret maskiner til skotøjsindustrien, og samme år opførte Vilhelm Pedersen en stor administrationsbygning på Hovedgaden 24. Her var desuden indrettet to lejligheder samt udstillingsvinduer til præsentation af virksomhedens maskiner.</p> <p>Der opførtes gennem tiden mange fabriksbygninger, og i 1936 startede en produktion af værktøjsmaskiner, det vil sige maskiner, der er i stand til at udføre samme arbejde, som kan udføres med værktøj, f.eks. boring, slibning, drejning og fræsning.</p> <p>I 1942 opførte Vilhelm Pedersen en sportshal på Østergade 4. Hallen, som i dag kaldes VP Hallen, blev stillet til rådighed for alle sportsudøvere i byen, men den var i første række bygget for fabrikkens ansatte. Arkitekterne var H. Steudel og J. Knudsen Pedersen fra Slagelse og ingeniør var Villum Kann Rasmussen. Sidstnævnte etablerede i samme årti virksomheden VELUX, og hallen indeholder prototypen på den verdensomspændende succes VELUX-vinduet. Sportshallen blev opført i en avanceret trælamelkonstruktion og sammenbygget med et forhus.</p> <p>Fabriksbygningen fra 1935 er opført som fladebygning med shed-tag med vinduerne vendt mod nord, der sikrer et godt arbejdslys uden solindfald. Flade og shedbyggeri afspejler en ny, lineær produktionsproces, som betød en væsentlig effektivisering af arbejdsprocessen, når produktionen foregik i samme plan. I tilknytning til fabriksbygningen opførtes i 1943 en ny, stor administrationsbygning i funkisstil med prangende sten, stål, marmor og glas. Ligeledes i 1943 blev der ved Østergade opført en kantinebygning i samme stil som administrationsbygningen med ni værelser på 1. sal til lærlinge og ugifte medarbejdere. I 1944 opførte Vilhelm Pedersen en meget stor privatvilla på Østergade 2 og på Hovedgaden 12 har Vilhelm Pedersen i 1932 opført en funkisvilla til sin datter, da hun blev gift.</p> <p>Den oprindelige indgang til fabrikken var gennem en lille smøge mellem Hovedgaden 22 og administrationsbygningen på Hovedgaden 24. I 1943 blev fabrikken "vendt", idet indgangen blev flyttet mod syd til Østergade.</p> <p>Vilhelm Pedersens Maskinfabrik var med sine ca. 275 ansatte Høngs helt store arbejdsplads og Vilhelm Pedersen fik også opført en lang række boliger til de ansatte. I begyndelsen af 1940'erne byggede han fire etplanshuse på Rønnebærvej og 14 huse på Møllevej, der er karakteristiske ved at være opført i halvandet plan med plads til to familier. I 1952 opførte Vilhelm Pedersen Odinsparken, som er to boligblokke på henholdsvis Odinsvej 5 og 7 med i alt 36 lejligheder.</p>

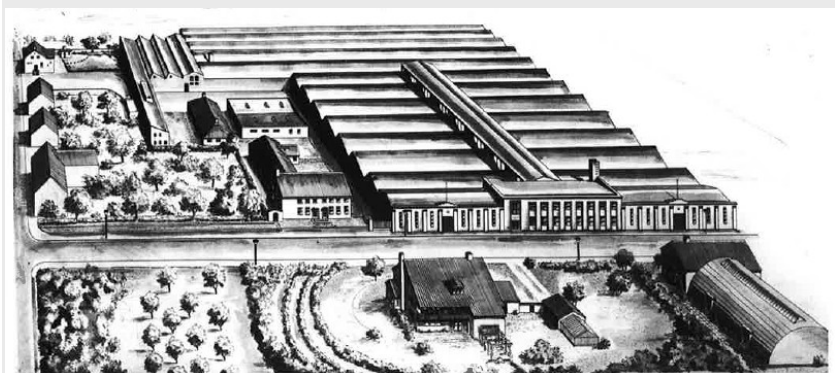
Beskrivelse (fortsat)	<p>Høngs vækst var i disse år i høj grad knyttet til Vilhelm Pedersens Maskinfabrik, som ubetinget er den Høng-virksomhed, der har spillet den største rolle for byens udvikling. I 1950'erne gik man i gang med at fremstille maskiner til udstansning af overlæder til sko samt forskellige tekstiler, hvilket med årene udviklede sig til fremstilling af højt avancerede, computerstyrede værktøjsmaskiner, de såkaldte bearbejdningscentre.</p> <p>Produktionen stoppede i 1993 og fra 1995 til 2011 blev der produceret hospitalssenge i fabriksbygningerne af Invacare EC-Høng A/S. Med udgangen af 2011 blev hele produktionen flyttet til Sverige, og fabrikken blev sat til salg.</p>
Bærende elementer	<p>Kulturmiljøet er kun delvist bevaret, idet fabrikken som producerende virksomhed er nedlagt. Livsmønstret omkring fabrikken er dermed forsvundet. Men de tilbageblevne bygninger ved Østergade, det vil sige administrationsbygningen, kantinen, sportshallen og privatvillaen danner en hel gade for sig selv og er et minde om dengang, Høng var en industriby. Det gamle elektricitetsværk er også bevaret og fortjener opmærksomhed.</p> <p>Helheden med elektricitetsværk, fabriksbygninger på rad og række, funktionærboliger, etageejendomme til arbejderne, direktørvilla og sportshal er bemærkelsesværdig. Arkitekturen, som fortæller om velfærdssamfundets frembrud og elementer af virksomhedens bygningskultur, er bevaringsværdig.</p>
Eksisterende bevaringstiltag	<ul style="list-style-type: none"> • Partiel Byplanvedtægt nr. 1 for et område af Høng by, Finderup Sogn. • Lokalplan nr. 25 for område langs Hovedgaden, Tingvej, Odinsvej, Strandvej og Jernbanevej i Høng. • Kommuneplanramme H1.B08 + H1.E01 + H1.C01 + H1.BL01. • I forbindelse med Kommuneplan 2013 fredes VP Hallen og fabrikens øvrige bygninger langs Østergade – administrationsbygningen, privatvillaen og kantinen – udpeges som bevaringsværdige.
Sårbarhed/Trusler	<ul style="list-style-type: none"> • Nedrivning eller om-, til- og nybyggeri af og ved sportshal, fabrik, administrationsbygning, tidl. kantine og beboelsejendomme, der ikke er i harmoni med den eksisterende bebyggelse. • Alle fabrikens bygninger er sårbare over for forfald. VP Hallen er sårbar over for forfald samt – som det tidligere er sket – anden anvendelse end idræt, f.eks. til lagerbygning, hvilket vil være til stor skade for folkesundheden. • Helheden i fabriksmiljøet med elektricitetsværk, fabriksbygninger, funktionærboliger, etageejendomme til arbejderne, direktørvilla og sportshal, der vidner om velfærdssamfundets frembrud inden for virksomhedsbygningskultur.
Kilder	<ul style="list-style-type: none"> • Lektor Bent Frandsen: Vilhelm Pedersens Maskinfabrik i Høng. Fabrikant Vilhelm Pedersen og hans livsværk. Udg. Af Kalundborg Museum. 2008. • Oplæg til Bygningssynet i forbindelse med fredning af VP hallen 2012.

Kort over kulturmiljøets afgrænsning samt angivelse af, hvorfra billederne er taget.

Tegning 1.

Vilhelm Pedersens Maskinfabrik set fra syd, I forgrunden Vilhelm Pedersens privatvilla og længst til højre VP-hallen. På den modsatte side af gaden ses administrationsbygningen og kantinen samt elværket til venstre herfor. Tegning ca. 1950.

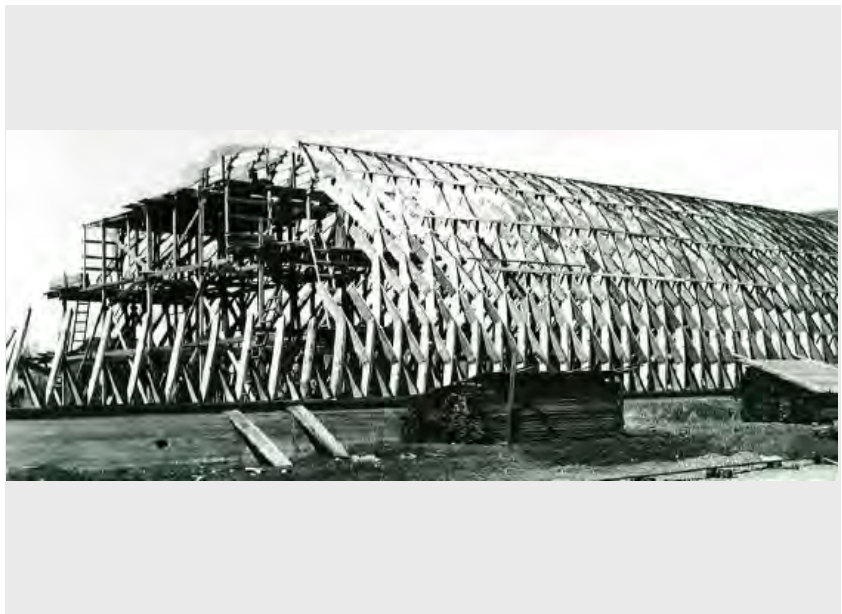
Billede 1.

Foto af fabrikken fra midten af 30'erne, set fra vest. Den hvide bygning til højre er elektricitetsværket.

Billede 2.

Sportshallens rundbuekonstruktion under opførelse i 1942. Et imponerende skelet af trælameller. I det oprindelige projekt var der regnet med en hal med jernkonstruktioner, men på grund af krigen viste det sig umuligt at skaffe den fornødne mængde jern.

Billede 3.

Sportshallens forhus, opført på samme tid som sportshallen. Forhuset indgår ligeledes i fredningen af hallen. Arkitekt H. Steudel og J Knudsen Pedersen fra Slagelse.

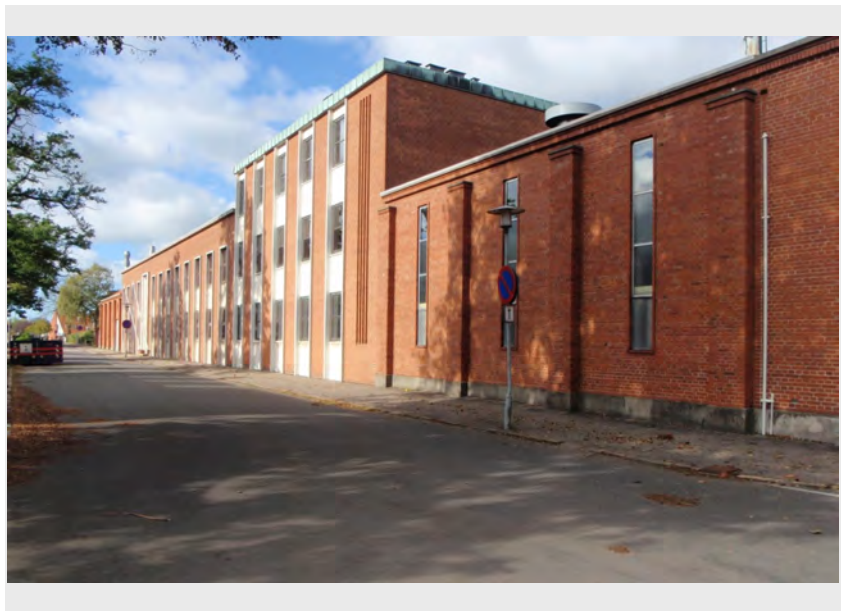
Billede 4.

Fabriksbygningen med det karakteristiske shedtag, set fra vest. Dette er den første del af den store fabriksbygning, som blev opført i 1935.

Billede 5.

Administrationsbygningen set fra det østligste af Østergade. Arkitekt H. Steudel og J Knudsen Pedersen fra Slagelse.

Billede 6.

Kantinebygningen med fabrikken i baggrunden.

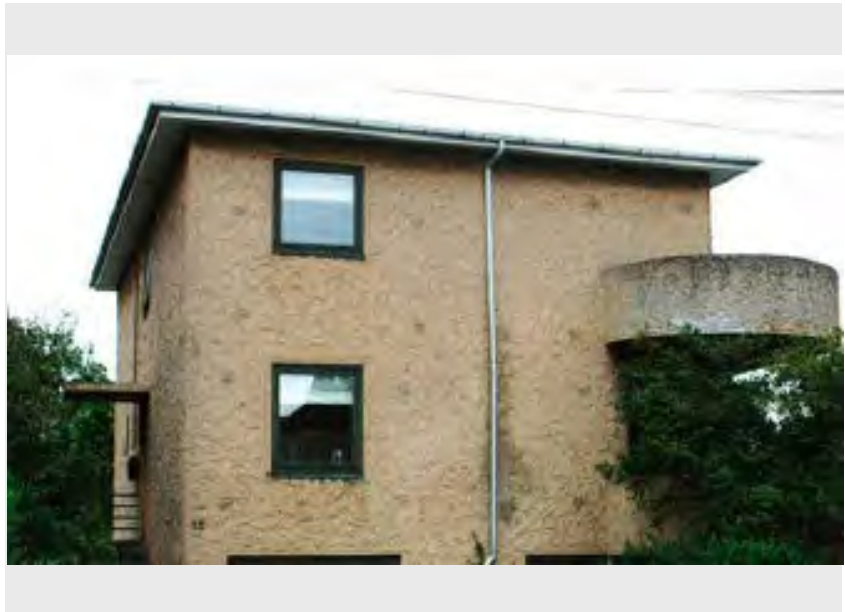
Billede 7.

Vilhelm Pedersens privatvilla på den sydlige side af Østergade. Arkitekt H. Steudel og J Knudsen Pedersen fra Slagelse.

Billede 8.

Hovedgaden 12 opført i 1932. Funkisvillaen er opført af Vilhelm Pedersen til sin datter og svigersøn, da de blev gift. Villaen blev opført efter tegning af arkitekt August J. Nielsen.

Billede 9.

Huse på Møllevej opført af Vilhelm Pedersen i 1942.

Titel	Stationsbyen Høng
Tema	Stationsbybebyggelse
Sted	Høng
Tid	1898
Beskrivelse	<p>Da Høng i 1898 blev stationsby ved Slagelse-Værsløv-banen, blev stationen anlagt ca. en halv kilometer uden for landsbyen, der som nævnt lå grupperet omkring forten. I 1901 blev Høng desuden endestation ved Høng-Tølløse-banen.</p> <p>Stationsbygningen er tegnet af Statsbanernes overarkitekt Heinrich Wenck, der har tegnet de fleste stationer i Danmark på denne tid. Stationen er tegnet i tidens nationalromantiske stil som et eksempel på dansk stationsbyggeri fra jernbanens storhedstid. Den arkitektoniske stil og kvalitet kommer til udtryk i valget af byggematerialer med de røde teglsten og en række udsmykningsdetaljer i murværket.</p> <p>I løbet af få år blev vejen mellem landsbyen og stationen bebygget af forretningsfolk og håndværkere og blev til Hovedgaden. Som genbo til stationen blev der på Jernbanevej 3 opført en købmandshandel. Fra 1998-1908 lå byens postkontor i stationsbygningen idet posten blev fragtet med jernbanen, og i 1908 blev der opført et selvstændigt posthus på stationspladsen. Posthuset er tegnet af arkitekten Andreas Clemmensen, der som den første i Danmark lod sig inspirere af barok arkitektur og opførte flere bygninger i palæstil. Senere har Clemmensen opponeret stærkt mod palæstilen og Høng Posthus er da også opført med inspiration fra barok arkitektur, men uden præg af palæstil.</p> <p>I 1905 blev jernbanehotellet bygget ved stationspladsen, Høng Afholdshotel. Disse markante bygninger, grupperet omkring en stationsplads, var karakteristiske for vore stationsbyer, men det er sjældent, at de som i Høng alle forekommer samme sted. Jernbanen videreudviklede nu, hvad der allerede var sat i gang, så Høng blev en typisk stationsby med en lang række samfunds-funktioner som realskole, teknisk skole, posthus, bankfilialer, telefoncentral, mejeri samt handel og håndværk. Industrivirksomheder kunne anvende jernbanen til transport af råvarer og færdigvarer. Men efter 1920 spillede jernbanen ikke længere nogen væsentlig rolle for byudviklingen. Den var blevet udkonkurreret af fragtmandsruterne til godstransport og af rutebilerne til persontransport, der begge har den fordel, at de kan køre fra dør til dør. Posthuset havde en god placering på Jernbanevej 4, så længe jernbanen blev anvendt til postbefordring. Men nu køres posten med store pladskrævende biler. Pladsen ved posthuset var utilstrækkelig, derfor blev der opført et nyt posthus på Centervej. Det var i 1990.</p> <p>Med årene har behovene ændret sig, derfor tjener ingen af stationspladsens bygninger i dag deres oprindelige formål. Købmandsforretningen og posthuset er indrettet til beboelser. Stationsbygningen lukkede i 1999, og her er nu beboelse og tandlæge. Afholdshotellet blev i 1920 indrettet til kostafdeling for Høng Studenterkursus. Efter mange til- og ombygninger huser stedet nu Høng Gymnasium og HF.</p>

Bærende elementer	<p>Ved stationspladsen er det gamle kulturmiljø fra stationsbyens barndom kun delvist bevaret. Alle bygninger har som nævnt fået andre funktioner, og alle er blevet ombygget. Men Høng-Tølløse-banen fortsætter sin drift, og alle busser fra Slagelse og Kalundborg har holdeplads ved stationspladsen. De transporterer mange elever til og fra Høng Gymnasium, så der fortsat er en livlig trafik på den gamle stationsplads.</p> <p>Det gamle kulturmiljø omkring stationspladsen, der er et minde om dengang Høng blev stationsby, er blevet suppleret med et af byens mange skolemiljøer.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Stationsbygningen bygget som klassisk stationsbyggeri fra tiden med de bevarede detaljer i murværk. • Stationspladsen med tæt bebygget miljø af tidl. station, posthus, købmandsforretning og afholdshotel
Eksisterende bevaringstil-tag	<ul style="list-style-type: none"> • Lokalplan nr. 59 for et område til offentlige formål, boliger m.v. i Høng by. • Lokalplan nr. 25 for område langs Hovedgaden, Tingvej, Odinsvej, Strandvej, Vinkelvej og Jernbanevej i Høng. • Kommuneplanramme H1.TO2 + H1.CO1
Sårbarhed/ Trusler	<p>Alle bygninger er sårbare over for ændringer i arkitektur samt manglende vedligeholdelse, der på sigt vil forringe det oprindelige kulturmiljø yderligere.</p> <p>Jernbanen er meget sårbar over for nedlæggelse.</p>
Kilder	<p>Lektor Bent Frandsen.</p>

Kort over kulturmiljøets afgrænsning samt angivelse af, hvorfra billederne er taget.

Billede 1.

Høng station i 1907 set fra Hovedgaden ned ad Jernbanevej. Til venstre ses købmandsforretningen. På denne tid havde postkontoret til huse i højre side af stationen. Først i 1908 blev Høng Posthus opført som en selvstændig bygning til højre for stationen.

Billede 2.

Høng station i dag. De væsentligste bygningsændringer er forhøjelse af stationens tag med tilføjelse af tagkviste, fjernelse af skorstene og blænding af døren til postkontoret. Yderligere er stationen forlænget mod syd.

Billede 3.

Høng Posthus i 1926 fotografet med personale. Posthuset er tegnet af arkitekt Andreas Clemmensen og opført i 1908. Postmesterens lejlighed på 1. sal blev i 1961 ombygget og gjort større.

Billede 4.

Høng posthus i 2012. Bygningen er opført i 1908 og tegnet af arkitekt Andreas Clemmensen med inspiration fra barok arkitektur.

Billede 5.

Høng afholdshotel set fra stationen. Til højre i forgrunden ses købmandsforretningen. Postkort fra 1906.

Billede 6.

Høng afholdshotel i 2012. De væsentligste bygningsændringer er forlængelsen i højre side af bygningen og fjernelse af skorstene.

By	Kalundborg
Beskrivelse	<p>Navnet Kalundborg består af de tre led KA, LUND og BORG. Hvis vi starter bagfra, så henviser:</p> <ul style="list-style-type: none">• BORG til den befæstning af Højbyen, som Esbern Snare lod anlægge omkring 1170 for at rydde fjorden for sørøvere (Vendere). Resterne af borgen finder vi i dag i Ruinparken vest for museet i Adelgade.• LUND er en lille skov, og vi må antage, at Lundevænget (området umiddelbart vest for Ruinparken) på Esbern Snares tid har haft skovbevoksning. Betegnelsen LUND er også bevaret i de langt senere gadenavne Lundevej, Lunderenden og Lundemarken.• KA er det gamle danske navn for en allike, og det beskriver ganske godt fuglens lyd. <p>Esbern Snare byggede altså sin borg ved en lille skov, hvor der var alliker. Denne historie har flere kunstnere ladet sig inspirere af i nyere tid. På Erik Varmings Esbern Snare statue på Torvet ser man således alliken på Esbern Snares skjold. I rundkørslen Holbækvej/Nørre Alle har Erik Heide placeret alliker på toppen af granitportalen, og alliken ses også i Britta Madsen og Søren Gøttrup's vandkunst i Vænget/Kordilgade.</p> <p>Skrivemåden af Kalundborg (med et l) blev først i 1920 officielt fastlagt af Stednavneudvalget. Men den gamle stavemåde Kallundborg blev fortsat brugt i mange år fremover.</p> <p>Fra Saxo ved vi, at Esbern Snare anlagde Vestre Forborg omkring 1170. Ud fra denne opstod Højbyen i de følgende årtier. Vi ved, at Kalundborg allerede i 1239 var en by med en vis velstand, for her grundlagde Franciskanerordenen sit munkekloster i Kalundborg – og ordenen var en tiggerorden. Det antages, at Højbyens byplan med den centrale gade Adelgade og parallelgaderne Munkesøgade (mod nord) og Præstegade (mod syd) er udstykket kort efter opførelsen af Vestre Forborg.</p> <p>Vor Frue kirkes alder kan ikke med sikkerhed bestemmes, men det antages, at den er opført efter Esbern Snares død i 1204, måske fra omkring 1220 af Esbern Snares datter Ingeborg. Det kan ikke udelukkes, at Esbern Snare samtidig med Vestre Forborg også har opført et trækapel, hvor nu Vor Frue kirke ligger – på det højeste punkt i Højbyen. Efter Valdemar Atterdags indtagelse af byen 1344 blev Kalundborg Slot opført østligst i Højbyen. Omtrent samtidig blev de gamle træpalisader, der omkransede byen, erstattet af en egentlig bymur.</p> <p>Tegn to diagonaler på et danmarkskort og se hvor de skærer hinanden - i Kalundborg naturligvis. Denne centrale beliggenhed var sammen med slottet og den gode havn i perioden 1350-1560 stærkt medvirkende til, at skiftende konger holdt danehof, stændermøder og rigsråd i byen. Dele af centraladministrationen var samlet i byen, og på et tidspunkt, mens Erik af Pommern var konge, stod byen på spring til at blive landets hovedstad. Det blev dog kun lige ved og næsten, og byen mistede langsomt sin fordums betydning.</p> <p>Kalundborg Slot led en krank skæbne, da det blev nedrevet under svenskerne's belejring af byen 1658-60. I næsten 200 år herefter henlå slotsruinerne som genbrugsplads, hvorfra borgere kunne forsynes med byggematerialer.</p>

By	Kalundborg
Beskrivelse	<p>I 1649 var Højbyens købstadsprivilegier blevet udstrakt til også at gælde for Nederbyen (Kordilgade, Skibbrogade m.v.). Det betød, at byens velstand rykkede mod øst, da købmændene i Højbyen flyttede deres virksomheder til Kordilgade, hvor de opførte store købmandsgårde. Kordilgade blev fra dette tidspunkt den primære hande­lsgade i Kalundborg.</p> <p>I midten af 1800-tallet nåede byen et nul­punkt, efter at jernbanen fra Roskilde var ført gennem til Korsør, og Kalundborg derfor havde mistet sin status som overfartsby til Jylland. Ydermere havde købmænd bygget store pak­huse ved Mullerup og derigennem trukket en stor del af kornhandelen mod syd, væk fra Kalundborg.</p> <p>Først da jernbanen kom hertil i 1874, blev færgefarten til Aarhus genoptaget, og Kalundborg blomstrede atter op. Opblomstringen kulminerede med skibsværftet, der startede som et eventyr i 1916 og endte som et mareridt i 1921.</p> <p>Befolkningstallet steg, og for at få plads til boliger sprængtes byens gamle rammer. Nye kvarterer og bebyggelser skød op; bl.a. de for tiden karakteristiske dobbelthuse og rækkehusbebyggelser De 100 huse ved Slagelsevej og Havebyen øst for Møllebakken, som dengang begge lå uden for købstadens område. Senere suppleredes disse med boligområderne ved Nørre Allè, Holbækvej og Røsnæsvej. Igen viste byens placering og gode havn sig at være af afgørende betydning for byens udvikling og tiltrækning af arbejdskraft. Flere arbejdspladser blev etableret i perioden lige før og efter århundredeskiftet. Blandt disse var bl.a. Andelssvineslagteriet fra 1896 og skibsværftet fra 1917, der senere blev omdannet til svovlsyre- og superphosphatfabrik. Derudover oprettedes bryggeri, maskinfabrikker, savværker mv.</p> <p>På grund af Gisseløres centrale placering på Danmarkskortet blev den valgt til opførelse af radiostation i 1927 med opstilling af to langbølgesendere. Fra 1927 til 1952 lød det derfor ved udsendelsernes begyndelse: "Danmarks Radio – København-Kalundborg".</p> <p>Den moderne storindustri i form af olieraffinaderiet blev realiseret i 1960 af Dansk Vedøl og året før blev Asnæsværket indviet. Begge er placeret i Kalundborgs sydlige udkant i fjordens inderste del. På samme tid blev havnen ombygget og udvidet med fornyet vejforbindelse og færgeleje. I 1960'erne startede også produktionen af Carmen Curlers på Hareskovvej, som fik mange af Kalundborgegnens kvinder på arbejdsmarkedet og i næsten 20 år var Kalundborgs største arbejdsplads. Imens produktionen af Carmen Curlers var på sit højeste opstatede Gyproc og Novo Nordisk hhv. i 1967 og 1969.</p> <p>I takt hermed blev også flere større landbrugsarealer udstykket til parcelhuskvarterer, heriblandt Engvejskvarteret i Aarby Sogn og Trøjeløkkekvarteret i Raklev Sogn. Kysthospitalet (1874) og Blindeinstituttet (1898) på Røsnæs er sammen med de tidligere landsbyer Raklev, Ellede og Nyrup mod vest i takt med boligudbygningen blevet en sammenhængende del af Kalundborg.</p> <p>Byen er i dag centrum for kommunens administration og her er gymnasium og flere andre uddannelsesinstitutioner. Og så har Kalundborg Sjællands største industrikoncentration uden for hovedstadsområdet.</p>

Titel	Vedelsgade og Birchsgade - Arbejderbyggeföreningen "Frem"
Tema	Arbejderboliger—foreningsbyggeri
Sted	Kalundborg
Tid	1902-
Beskrivelse	<p>Omkring århundredskiftet 1900 så en lang række byggeföreninger dagens lys i hovedstadsområdet og i en række provinsbyer. Baggrunden var at rigsdagen 1898 havde vedtaget at give mulighed for at yde statslån til opførelse af sunde og gode arbejderboliger. Resultatet blev mange steder en bebyggelse præget af dobbelthuse i tidens haveboligstil.</p> <p>Tanken om etableringen af sådanne boliger kan føres tilbage til tiden efter koleraepidemien i København 1853 (Lægeföreningens boliger, senere Kartoffelrækkerne m. fl.) I Kalundborg så de første planer dagens lys i 1896, hvor fabrikant O. Vedel-Birch, som havde været primus motor bag oprettelsen af Arbejdernes Sygekasse, søgte byrådet om "at erholde en fri grund" til opførelse af boliger til sygekassens medlemmer. Tankerne bag disse initiativer var en konservative hjælp til selvhjælp filosofi. Sagen blev standset i byrådet fordi mange af sygekassens medlemmer protesterede mod at föreningens penge skulle bruges til dette formål.</p> <p>1898 blev så Arbejderbyggeföreningen "Frem" dannet. 1901 ansøgte föreningen Kalundborg byråd om at erhverve et areal af Matr.31 Nyvang til opførelse af arbejderboliger. Byrådet var positivt indstillet, men tilkendegav at man ikke ville sælge til dette formål før man havde sikkerhed for at der i den nærmeste fremtid blev bygget arbejderboliger. Bag initiativet aner man igen O. Vedel-Birch samt overretssagfører Schultz. Betingelsen for at blive medlem af föreningen var et indskud på 200 kroner eller at man kunne stille sikkerhed for dette beløb.</p> <p>I 1902 fik föreningen tilladelse til at opføre arbejderboliger på Matr. 31a og Matr. 24 Nyvang. Tilladelsen blev givet på det vilkår at bebyggelsen ikke måtte påbegyndes før pladsens regulering samt byggeplaner og facadetegninger i det hele var godkendt af byrådet. Når mindst 20 arbejderboliger var opført ville byrådet give enten föreningen eller det enkelte medlem skøde på de bebyggede grunde mod at købesummen på 11 øre pr. kvadratalen samt alle omkostninger blev udredt af föreningen.</p> <p>"Frem" overdrog til arkitekt Niels Chr. Nielsen at udarbejde tegninger og selv om der blev problemer med at få statslån kom byggeriet i gang så man i januar 1903 havde rejsegilde på hus nr. 5.</p> <p>Da man senere i 1904 stod overfor at der skulle lægges gas/vand og kloakledninger i föreningens to gader, Vedelsgade og Birchsgade, blev der udarbejdet en status over byggeriet. Baggrunden var at "Frem" havde søgt om at blive fri for at betale disse hovedledninger og dermed blive ligestillet med andre dele af byen. Kommunens udspil var at föreningens medlemmer selv skulle betale for ledningerne og de 31 grundejere hæfte solidarisk for gælden.</p> <p>Bebyggelsen omfattede på det tidspunkt 17 ejendomme, der indeholdt 1 lejlighed, 11 ejendomme, der indeholdt 2 og 4 ejendomme med 3 lejligheder. Byrådet interesserede sig også for beboersammensætningen: 9 håndværkere (2 mestre), 8 jernbanemænd, 7 arbejdsmænd/gårdskarle, 3 handlende -</p>

Beskrivelse (fortsat)	<p>(1 forhenværende købmand), 2 syersker, 1 værtshusholder, 1 fyrbøder ved gasværket og 1 svendhjemsbestyrer.</p> <p>1909 fik man gadebelysning i foreningens to gader.</p>
Bærende elementer	<ul style="list-style-type: none"> Den samlede bebyggelse bestående af 20 dobbelthuse; Kalundborgs tidligste eksempel på arbejderboliger i havebystil.
Eksisterende bevaringstiltag	<ul style="list-style-type: none"> Kommuneplanramme - K04.B10 - Boligområde Lokalplan nr. 38 - For et område imellem Nørre Alle og Sct. Jørgensbjerg (Havebyen).
Sårbarhed/Trusler	<ul style="list-style-type: none"> Større ændringer i vej- og gadeforløb Nedrivninger og om-, til- og nybygning af og ved huse og anlæg, der ikke harmonerer med den eksisterende bebyggelse i størrelse, udformning og materialer, samt manglende vedligeholdelse Ændringer i facadeudsmykninger samt udskiftning af bygningselementer, som ikke respekterer den oprindelige udformning og kvalitet.
Kilder	<ul style="list-style-type: none"> Kalundborgs Historie bd. 2

Kort over kulturmiljøets afgrænsning samt angivelse af, hvorfra billederne er taget.

323-10 Vedelsgade og Birchsgade

Billede 1.

Vedelsgade og Birchsgade ca. 1904 set mod øst. Allerede på dette tidspunkt har husene individuelle præg – indgangsdøre, tagvinduer, kviste, skorstene, kældre m.v.

Billede 2.

Vedelsgade og Birchsgade 2010, fotograferet fra samme vinkel og farvetoning som ovenstående.

Titel	Gisseløre
Tema	Velfærdssamfund - Rekreativt område
Sted	Kalundborg
Tid	1933-
Beskrivelse	<p>I 1933 besluttede byrådet at opføre en sommerrestauration "uden udskænkning af stærke drikke" på Gisseløre. Restaurationen (nu med bevilling til udskænkning) eksisterer stadig – i dag under navnet Restaurant Gisseløre. Beliggenheden er ganske unik, da kun en gangsti adskiller restauranten fra stranden.</p> <p>Ligeledes i 1933 besluttede Kalundborg byråd at bevilge 37.000 kr. til opførelsen af en søbadeanstalt på Gisseløre. Den markante søbadeanstalt i tidens fremherskende funkisstil lå, hvor der nu er parkeringsplads foran Restaurant Gisseløre. Søbadeanstalten var i brug frem til midten af 1960'erne, hvor den blev nedrevet.</p> <p>Gennem mange år havde sportsfolkene i Kalundborg drømt om en idrætspark, for sådan en måtte enhver "storby" naturligvis have. Og hvilket sted kunne vel være smukkere til formålet end Gisseløre med fjorden som nærmeste nabo. Idrætspark og klubhus blev i løbet af 1940-41 en realitet takket være Kalundborg Idræts Union. Det efter den tids forhold helt moderne klubhus, byggede idrætsfolkene selv. Stenene til huset var genbrug, det var nemlig gamle munkestene, som kom fra en gammel bygning i Præstegade. Den særprægede og flotte indgangsportal, der er lavet helt i træ, er fremstillet af tømrermester Oluf Houg.</p> <p>Efter indvielsen af et nyt stadion i Munkesøen i 1968 fik det gamle stadion på Gisseløre en mere sekundær funktion.</p> <p>Gisseløre med idrætspark og søbadeanstalt er et fint eksempel på et tidligt rekreativt område, der skulle give byens borgere mulighed for at få lys, frisk luft og motion i fritiden.</p>
Bærende elementer	<ul style="list-style-type: none"> • Indgangsportalen fra 1941, udført i træ. • Klubhuset fra 1941, der er et fint eksempel på stadsbygmester Einar H. Nielsens funkisinspirerede arkitektur. • Restaurant Gisseløre med sin unikke beliggenhed.
Eksisterende bevaringstiltag	<ul style="list-style-type: none"> • Omfattet af strandbeskyttelse (naturbeskyttelsesloven) • § 3 beskyttet naturtype – strandeng (naturbeskyttelsesloven) • Kommuneplanramme K03.R09 – Rekreativt område - Idrætsanlæg, lystbådehavn, bådhus, klubhus, naturområde, strandpark, kiosk og restaurant. • Lokalplan nr. 32B - For Gisseløre

**Sårbarhed/
Trusler**

- Større ændringer i vej- og gadeforløb
- Nedrivninger og om-, til- og nybygning af og ved huse og anlæg, der ikke harmonerer med den eksisterende bebyggelse i størrelse, udformning og materialer, samt manglende vedligeholdelse
- Ændringer i facadeudsmykninger samt udskiftning af bygningselementer, som ikke respekterer den oprindelige udformning og kvalitet

Kilder

- Kalundborgs Historie bd. 2
- Fra det gamle Kalundborg bd. 4

Kort over kulturmiljøets afgrænsning samt angivelse af, hvorfra billederne er taget.

Billede 1.

Gisseløre set mod vest 1966. I midten ses Restaurant Gisseløre. På den bare plads til venstre lå badeanstalten.

Billede 2.

Gisseløre Stadion set mod nordvest 1966.

Billede 3.

Fra en fodboldkamp i 1968 mellem KGB og B 1909. Yderst til venstre ses den gamle indgangsportal.

Billede 4.

Søbadeanstalten fotograferet fra fjordsiden kort under opførelsen i 1933.

Billede 5.

Indgangsportalen til stadion, der ligger for enden af Fjordvej.

Billede 6.

Borgmester Fr. Andersen taler ved indvielsen af klubhus og stadion 10. august 1941.

Billede 7.

Den sydøstlige del af klubhu-
set 2012.

Billede 8.

Restaurant Gisseløre set fra p
-pladsen 2012.

Titel	Radiostationen
Tema Sted Tid	Industrialisering, infrastruktur Kalundborg 1927-
Beskrivelse	<p>Radiostationen på Gisseløre blev taget i brug i 1927, og takket være et krav fra Kalundborgs borgmester Frederik Andersen blev alle danske radioudsendelser i årene 1927-52 indledt med ordene "Danmarks Radio, København-Kalundborg". Hermed fik navnet Kalundborg en ny optimistisk klang ovenpå skibsværftsdepressionen. Samtidig blev byens navn kendt langt ud over landets grænser, da Kalundborg nu også kom med på radioapparaternes skaller.</p> <p>Med de to høje radiomaster, der var fremstillet på Nakskov Stålskibsværft fik Kalundborg samtidig et nyt landmark, der en overgang var lige ved at udkonkurrere den 5-tårnede kirke som byens vartegn. Kalundborg havde fået sine egne "Eiffeltårne". I starten var radiostationens teknik placeret i et beskedent træhus. Først i 1933 blev den nuværende radiostation opført i tidens robuste funkisstil af arkitekt Sander Hansen og Post- og Telegrafvæsenets tegnestue.</p> <p>I 1954 blev de 100 meter høje master forhøjet med 17 meter, og de fik en tværbom i toppen. Efter at Kalundborg langbølgesender i 2007 holdt op med at sende, blev de to tværbomme skåret af masterne. Desværre blev masternes højde ikke reduceret ved samme lejlighed. Masterne fremstår derfor i dag fejlproportionerede; de er 17 m for høje.</p> <p>Radiostationen har bevaret en række fine funkiselementer i sin arkitektur – trods senere ombygninger og vedligeholdelsesarbejder.</p> <p>Hele anlægget fortæller historien om radiofoniens barndom og ungdom i Danmark. Alle radioudsendelser i Danmark i årene 1927-52 blev således udsendt via radiostationen i Kalundborg, og dermed er anlægget ikke blot et stykke lokal kulturhistorie – det er også national kulturhistorie.</p>
Bærende elementer	<ul style="list-style-type: none"> • Radiostationen • De to radiomaster, der er et vigtigt landmark for Kalundborg.
Eksisterende bevaringstiltag	<ul style="list-style-type: none"> • Fredet område – Gisseløre og Houget • Natur- og vildtreservat • Omfattet af strandbeskyttelse (naturbeskyttelsesloven) • § 3 beskyttet naturtype – strandeng (naturbeskyttelsesloven) • Kommuneplanramme K03.T01 – teknisk anlæg – radiostationen • Lokalplan nr. 32B - For Gisseløre.

**Sårbarhed/
 Trusler**

- Nedrivninger og om-, til- og nybygning af og ved huse og anlæg, der ikke harmonerer med den eksisterende bebyggelse i størrelse, udformning og materialer, samt manglende vedligeholdelse
- Ændringer i og udskiftning af bygningselementer, som ikke respekterer den oprindelige udformning og kvalitet.

Kilder

Kalundborg Folkeblad, diverse årgange.

Kort over kulturmiljøets afgrænsning samt angivelse af, hvorfra billederne er taget.

Billede 1.

Gisseløre 1963 med radiostation, badeanstalt, restaurant og stadion.

Billede 2.

Detalje fra radiostationen (set fra fjordsiden), der viser nogle af de bevarede funkiselementer.

Billede 3.

Cykelstativ placeret foran indgangen til radiostationen. Antageligt et originalt stykke "funkisinventar".

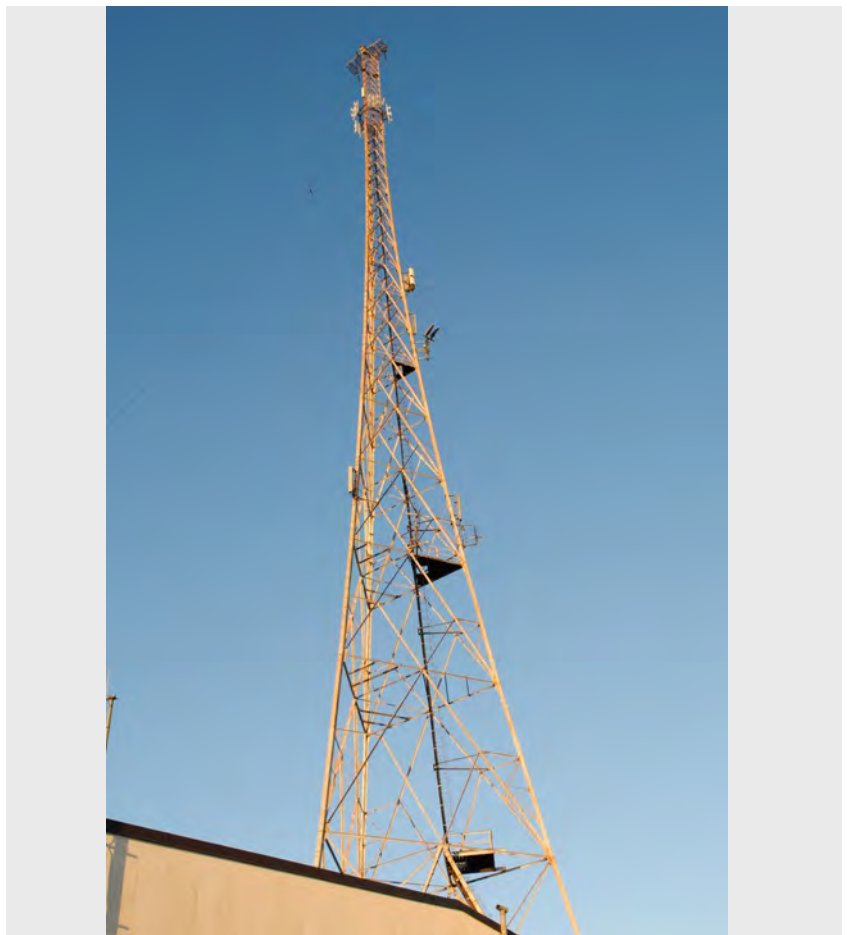
Billede 4.

Radiomast ca. 1958.

Billede 5.

Radiomast 2012 med rudimentær tværbom.

Titel	Møllebakken
Tema	Tidlig industri/rekreation
Sted	Kalundborg
Tid	1700-
Beskrivelse	<p>Tilbage i 1700-årene fandtes ikke vejr møller i landsbyerne på Kalundborgegnen. Der var dog vandmøller ved Skambæk (Raklev sogn) og Bregninge. Længere mod øst lå vandmøllerne, der under et kaldtes Kongens Møller; de fik alle vand fra Hallebyåen. I Kalundborg var der udover vindmøllerne også en del hestemøller; altså møller, der blev trukket af heste. Først efter den fri nærings indførelse 1857 kom der gang i opførelsen af vindmøller udenfor købstaden.</p> <p>I Kalundborg var Rugbanken, den nøgne bakke der rejser ved nordsiden af Kordilgade, som skabt til vindmøller. Oprindeligt lå der hele 7 møller på stedet, der i folkemunde hurtigt blev kaldt Møllebakken. Gennem 1700- og 1800-tallet forsvandt møllerne en for en. Allerede i slutningen af 1730erne nedblæste den nordligste, der tilhørte Kalundborg Slots Ladegård. De to sidste var Ulstrups og Gregersens møller, der begge forsvandt i 1891; den første nedbrændte, og den anden blev nedtaget og flyttet.</p> <p>Møllernes placering kan kun med sikkerhed bestemmes for 4 ud af de 7. Yderligere 2 kan med en vis sandsynlighed stedfæstes, mens placeringen af den 7. og sidste næppe vil være mulig at afgøre på grund af manglende eller sparsomme oplysninger.</p> <p>Møllebakken var indtil 1830erne et nøgent bakkedrag, hvor byens 7 vindmøller og reberbane lå. Møllerne på den nøgne Møllebakke kendes bl.a. fra nogle af maleren J. Th. Lundbyes billeder samt Kieldrups maleri fra 1847. I 1830erne dannedes "Kommissionen til Kalundborg og Omegns Forskønnelse", og en af de første opgaver kommissionen tog fat på var anlæg af spadserestier og træplantning på Møllebakken. Men det blev dog købmand O.M. Thrane, der fra 1869 for egen regning fuldførte Møllebakkens beplantning. Til gengæld overdrog byrådet ham brugsretten til Møllebakken i en periode på 10 år.</p> <p>Da den næstsidste mølle på Møllebakken, Ulstrups mølle, var nedbrændt i 1891, blev grunden solgt til et privat selskab, der i årene 1891-92 opførte Møllebakkepavillonen på stedet. Fra det mauriske udsigtstårn, som hævede sig 180 fod over havets overflade, var der en formidabel udsigt, og tårnet var et yndet udflugtsmål for bl.a. skoleklasser og turister.</p> <p><i>Illustreret Tidende skrev kort efter indvielsen om pavillonen: Den er på sit område noget af det smukkeste og mest tiltalende, der hidtil er kommet frem i vore provinsbyer. Omtalen fortsætter: Man har nemlig her fået de længe eftertragtede, elegante lokaler, hvor større selskaber og foreninger kan holde deres sammenkomster om sommeren. Om indretningen fortælles, at pavillonen indeholder en rummelig fest- og dansesal med balkoner for musik og tilskuere, dame- og klubværelser m.m. Rundt om bygningen imod syd, vest og øst løber en rummelig, overbygget veranda med god plads for siddende gæster og med en smuk udsigt over det kuperede terræn med Lerchenborg og Kalundborg Fjord.</i></p>

Beskrivelse (fortsat)	<p>Pavillonen på Møllebakken blev et yndet udflugtsmål for byens borgere. Her var underholdning pinsemorgen, sommerrevyer og teater med bl.a. Ib Schønberg og Henrik Malberg, og her var musikalsk underholdning søndag eftermiddag, ligesom sommerfester og dyrskuer på Møllebakken også bidrog til pavillonens omsætning. Pavillonen indgik også i den store amtsudstilling i 1898.</p> <p>Den knastørre træpavillon nedbrændte en sommerdag i 1931, og den blev ikke genopført. På dens plads opstod i stedet traktørstedet Møllebakken, der senere blev omdannet til restaurant, dansested og til sidst diskotek. Diskoteket lukkede efter en brand for få år siden, men de udbrændte bygninger står stadig på arealet.</p> <p>I 1933 opførte Kalundborg Kommune et vandtårn ved siden af den nedbrændte pavillon. Med sin fantastiske udsigt blev vandtårnet et yndet udflugtsmål for skoleklasser, turister m.fl. Vandtårnet afløste et gammelt højdereservoir fra 1894, der formodentlig lå, hvor nu den østligste tennisbane ligger.</p> <p>1932 blev Møllebakketrappen anlagt på privat initiativ, og med årene fik Solskinspladsen på Kordilgades nordside sin nuværende udformning.</p> <p>Møllebakken er således et tidligt industriområde, der fra midten af 1800-tallet er omdannet til rekreativt område i takt med mølleriets afvikling.</p> <p>I dag indgår Møllebakken som en del af den grønne kile, der omkranser Kalundborg by mod nord.</p>
Bærende elementer	<ul style="list-style-type: none"> • Landskabelige spor efter møllerivirksomheden • Landskabelige spor efter reberbanen • Møllebakketrappen og Solskinspladsen
Eksisterende bevaringstiltag	<ul style="list-style-type: none"> • Fredet område – Møllebakken i Kalundborg, 2007. Sikrer hele Møllebakken som bypark og sikrer at den private parcel fortsat kun kan anvendes til kultur- og fritidsrelaterede formål samt inden for rammerne af den gældende kommuneplan – hotel- og restaurationsvirksomhed. • Kulturarvsareal af national betydning • Kommuneplanramme K01.R02 – rekreativt område. Karakteristiske og væsentlige træer og bevoksning skal bevares.
Sårbarhed/Trusler	<ul style="list-style-type: none"> • Planeringer/anden udnyttelse af arealerne, der fjerner de sidste synlige spor efter møller og reberbane. • Nedrivninger og om-, til- og nybygning af og ved bygninger, som refererer til de bærende elementer, der ikke harmonerer med den eksisterende bebyggelse i størrelse, udformning og materialer, samt manglende vedligeholdelse • Større ændringer i vej- og gadeforløb
Kilder	Kalundborgs Historie bd. 1, 2 og 3

Kort over kulturmiljøets afgrænsning samt angivelse af, hvorfra billederne er taget.

Kort 2.

På et nutidigt kort er indtegnet den omtrentlige beliggenhed af de 4 af de 7 møller samt reberbanen.

Tegning 1.

Udsnit af kort over Kalundborg 1792. På dette tidspunkt er der 5 møller på Møllebakken, og det oprindelige vejsystem ser ud til at have haft rent praktiske adgangsformål for møllerne på Møllebakken.

Billede 1.

Gregersens mølle ca. 1890. Gregersens Mølle var en stubmølle frem til 1851, hvor den blev erstattet af en hollandsk mølle. På en stubmølle drejede man hele møllen for at fange vinden, på en hollandsk mølle kunne man nøjes med at dreje møllehatten. Møllen havde navn efter dens ejer møller Gregers Gregersen.

Billede 2.

Placeringen af Gregersens Mølle kan stadig ses i landskabet; den lå nemlig på højen lige nord for Møllebakketrappens udmundning i Møllebakken. Set mod vest.

Billede 3.

A.E. Kiøldrups Sommerlandskab fra Møllebakken ved Kalundborg, 1847, viser Gregerens Mølle, inden den blev ombygget fra stubmølle til hollandsk mølle. I den gennemgravede bakke i forgrunden til højre ses en åben reberbane.

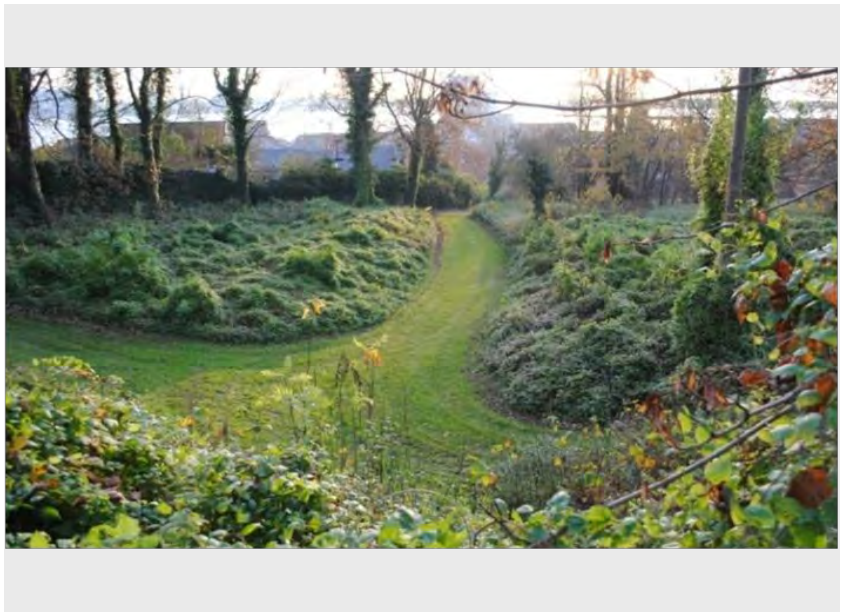
Billede 4.

Reberbanen kort før nedrivningen i 1968.

Billede 5.

Reberbanens placering ses stadig i landskabet.

Billede 6.

Den nyanlagte Møllebakke-
trappe 1931-32.

Billede 7.

Møllebakkepavillonen tegnet
af arkitekt August Johansen,
København.

Billede 8.

Møllerboligen, der hørte til
Ulstrups mølle eksisterer sta-
dig. Til højre anses resterne af
traktørstedet.

Titel	Kordilgade 34-42
Tema Sted Tid	Købstdadsbebyggelse Kalundborg 1901-
Beskrivelse	<p>Den 23. september 1901 udbrød der brand i Kalundborg Savværk, som lå tæt ved jernbanearealet. Ilden fik hurtigt fat i savværkets brædestabler, og en orkanagtig sydøstenvind fik ilden til at brede sig op mod Kordilgade, hvor den anrettede store skader. Husrækken Kordilgade 34-42 udbrændte.</p> <p>Branden var så heftig, at også rygterne om den spredte sig som en steppebrand. En italiensk avis skrev således <i>Øen Sjælland i Danmark står i flammer som følge af en heftig ildebrand, der er opstået i et trælager i Selskabet Kalundborg. Øboerne flygter.</i></p> <p>Med branden forsvandt flere interessante bygninger og bygningsdetaljer. Kordilgade 36 var således et rokokohus fra 1767, der stilmæssigt var beslægtet med apoteksbygningen i Lindegade. Under Kordilgade 42 var der en kælder med 4 ribbebårne krydshvælv omkring en midterpille. Denne hvælvede kælder blev nedbrudt ved opførelsen af den nuværende bygning i 1901.</p> <p>Allerede i 1902 var de første af de nedbrændte huse genopført, og især de to rødstensbygninger Kordilgade 36 og 38 har i dag så stor arkitektonisk værdi for gaden, at en fredning burde overvejes. Kordilgade 36 er tegnet af arkitekt K. Varming (fætter til Martin Nyrop). Kordilgade 38 er bygget i skønvirkestil. I porten findes en frise ligeledes i skønvirkestil, der tilskrives maleren Niels Termansen. En tilsvarende og samtidig udsmykning af Termansen findes i Ubberup Valgmenighedskirke.</p> <p>Oprindeligt fortsatte grundene med bebyggelse ubrudt mod syd til jernbanen, men gadegennembruddet omkring 1970 overskar disse grunde. Derved blev også de langstrakte bagbygninger overskåret for at give plads til parkering m.v. Der er gennem årene saneret så kraftigt i disse bagbygninger, at deres oprindelige udseende, udstrækning og funktion er forsvundet.</p>
Bærende elementer	<ul style="list-style-type: none"> • Hele husrækken Kordilgade 34-42 der er opført umiddelbart efter branden 1901. De 5 huse danner tilsammen et godt og sammenhængende billede af dansk provinsarkitektur fra 1901-02. • Den markante og velkomponerede bygning udmærker sig i dag ved sin diskrete skiltning i stueetagen mod Kordilgade. • Kordilgade 38 der er bygget i skønvirkestil med stor detaljerighed. I porten findes en frise ligeledes i skønvirkestil, der tilskrives maleren Niels Termansen.
Eksisterende bevaringstiltag	<ul style="list-style-type: none"> • Kulturarvsareal af national betydning • Kommuneplanramme K01.C02 Område til butikformål • Lokalplan nr. 48A-3 - For Kordilgadeområdet

**Sårbarhed/
Trusler**

- Større ændringer i vej- og gadeforløb
- Nedrivninger og om-, til- og nybygning af og ved huse og anlæg, der ikke harmonerer med den eksisterende bebyggelse i størrelse, udformning og materialer, samt manglende vedligeholdelse
- Ændringer i facadeudsmykninger primært i stueetage samt i port rum, samt udskiftning af bygningselementer, som ikke respekterer den oprindelige udformning og kvalitet.

**Sårbarhed/
Trusler**

- Kalundborgs Historie bd. 3
- Branden i Kallundborg den 23. Septbr. 1901, udgivet af Kallundborg Avis 1921

Kort over kulturmiljøets afgrænsning samt angivelse af, hvorfra billederne er taget.

Billede 1.

En stor brand raserede 1901 Kordilgade 34-42. Samtidigt foto fra brandens efterslukning.

Billede 2.

Kordilgade 34-42 set fra samme vinkel som ovenstående.

Billede 3.

Den hvælvede kælder under Kordilgade 42, der blev nedbrudt efter branden 1901.

Billede 4.

Udsnit af portfrisen i Kordilgade 38. Skønvirkefrisen tilskrives maleren Niels Termansen, der var elev af Zahrtmann.

Titel	De 100 Huse
Tema	Arbejder- og funktionærboliger
Sted	Kalundborg
Tid	1916-
Beskrivelse	<p>Samtidig med at planerne om opførelsen af et skibsværft i Kalundborg tog form, blev spørgsmålet om at skaffe boliger til værftets ansatte rejst. Selv om der fra starten af kun var tale om planer om et mindre reparationsværft, så var det klart, at der ikke i byen kunne findes ledige boliger i det omfang, man havde brug for.</p> <p>Da diskussionen om skibsværftet var på sit højeste i eftersommeren 1916, rejste Henckel spørgsmålet. Han mente, at der var behov for ca. 100 arbejderboliger, og mente, at det var på tide, at der blev dannet en ny byggeförening i byen. Han nævnte, at også en placering på "Lyngen" ville være ideel.</p> <p>Området var beliggende syd for købstaden på begge sider af landevejen til Slagelse og i gåafstand til det påtænkte skibsværft. Debatten om behovet for boliger satte skub i handlen med ejendomme i området, og allerede i september 1916 var man nået så langt, at bygningen af de første 8 af 28 ejendomme, der var tiltænkt skibsværftets overordnede funktionærer, gik i gang. Man havde afstukket to veje fra Slagelsevej mod vest, nemlig Svends Alle og Grethes Alle (se kortet). Bygningerne blev opført af murermester Carl Pedersen og tømrermester Chr. Petersen. De sidste 20 ejendomme opførtes af et par andre lokale håndværkerkonsortier, og det er i det hele taget karakteristisk, at hele det omfattende byggeri på "Lyngen" blev gennemført af lokale håndværkere.</p> <p>Samtidig med påbegyndelsen af funktionærboligerne blev der offentliggjort planer om at bygge 100 arbejderboliger på østsiden af Slagelsevej. Man tænkte sig <i>"ikke ensartede, men forskelligartede pæne hus i villastil"</i> bygget for ca. 7.000 kr. pr. styk.</p> <p>I april 1917 dannede kredsens omkring Henckel, med bankdirektør Niels Chr. Pedersen som den formelle leder, ejendomsaktieselskabet "Kalundborg Lyng" med det formål at opføre sunde og gode arbejderboliger <i>"til de talrige familier, som skibsværftet vil drage til byen"</i>. De oprindelige planer om forskelligartede huse i villastil blev opgivet, og man præsenterede en stram plan for en rækkehusbebyggelse, som sammen med funktionærboligerne kom til at udgøre en ny bydel. Arkitekten bag bydelen var Anton Kristian Holnn-Møller (1883-1956), som står bag mange bygninger i Kalundborg fra denne tid. Han var primus motor i skabelsen af Kalundborg Haveby og meget interesseret i tankerne omkring Bedre Byggeskik. Han var oprindeligt uddannet murer, og der er kun efterladt få spredte oplysninger om hans liv og virke. I en henvendelse til Kalundborg Byråd oplyste "Kalundborg Lyng", at selskabet selv skaffede den fornødne kapital til byggeriet, men søgte samtidig om støtte på anden vis, idet selskabet bad byrådet om i videst muligt omfang at forsyne den nye bydel med de samme bekvemmeligheder, som de ældre dele af byen havde. Konkret drejede det sig blandt andet om at føre vandledningen i Slagelsevej videre ud til kvarteret og lægge hovedledninger i de nye gader.</p> <p>Hvis man skulle grave brønd til hver enkelt ejendom, ville byggeriet blive alt for kostbart. I første omgang sagde teknisk udvalg nej, men ændrede senere opfattelse og indstillede til byrådet, at kommunen optog et lån til projektets finansiering. Men elektriske ledninger kom ikke på tale, <i>"da man har erfaret, at selskabet ikke ønsker elektrisk lys på Slagelsevejs østside."</i></p>

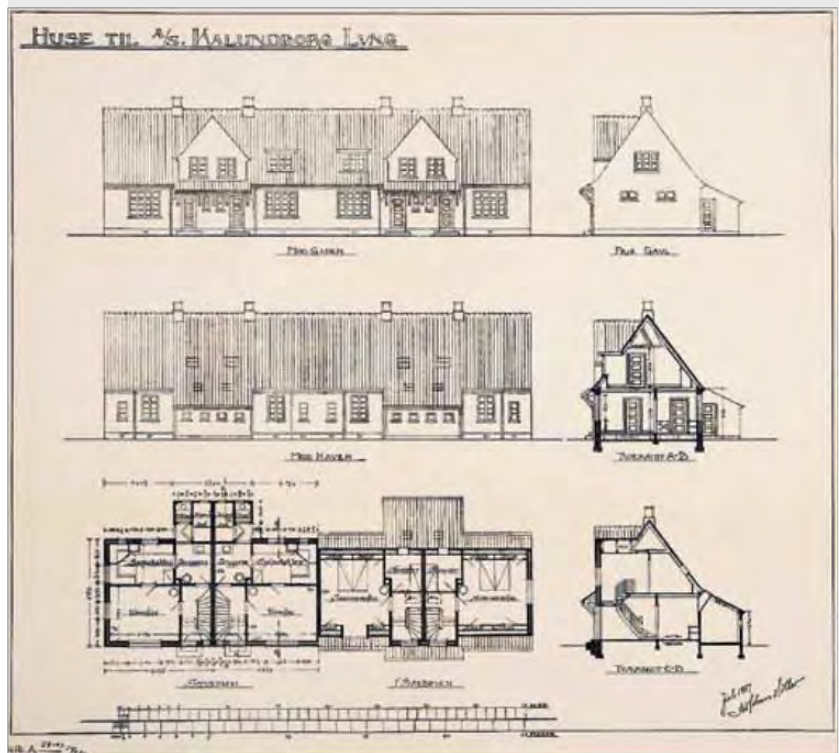
Beskrivelse (fortsat)	<p>Finansieringen skete ved hjælp af et 1.-prioritets-kreditforeningslån i Østifternes Kreditforening og som 2. prioritet et statslån optaget med kommune-garanti. Den del af byggesummen, som ikke kunne dækkes af disse to lån, fik man som et banklån, som "Kalundborg Skibsværft" kautionerede for. Byggeomkostningerne var 7.500 kr. pr. hus, og det var hensigten hurtigst muligt at sælge husene, og derfor tilbød man hver lejer, der måtte ønske det, forkøbsret til sin ejendom. Huslejen var 6 % af byggesummen.</p> <p>Kvarteret omkring skibsværftets arbejder- og funktionærboliger fremstår i dag som et meget bevaringsværdigt og helt unikt eksempel på byggeri, der er en konsekvens af industrialiseringsprocessen og skabt ud fra en enkelt stor virksomheds behov for at tiltrække den nødvendige arbejdskraft. Byggeriet tåler vel sammenligning med de berømmede Bakkehuse på Bellahøj, som blev opført af arkitekterne Iver Bentsen og Thorkild Henningsen i 1921, og som ellers regnes for århundredets første rækkehuse. Men hvor rækkehusene hos de to sidstnævnte tager udgangspunkt i opfattelsen af et samfund, der var på vej mod social udligning og en opløsning af klassesamfundet – udtrykt f.eks. i rækkehusenes helt ensartede facader, så var Holnn-Møllers bebyggelse præget af de sociale forskelle, der fandtes. Funktionærboligerne er større end arbejderboligerne, og de anbringes for sig selv på den ene side af vejen.</p> <p>Kalundborg Kommune har i 2012 vedtaget en ny lokalplan for området, som skal bidrage til at fastholde og bevare bydelens helt specielle karakter.</p>
Bærende elementer	<ul style="list-style-type: none"> • Det samlede område med robust, klar og velovervejet gade- og bygningsstruktur • Den gennemgående fine og tidstypiske arkitektur, som med blandingen af arbejder- og funktionærboliger alligevel tilsammen formår at udgøre en samlet helhed og sammenhæng.
Eksisterende bevaringstil-tag	<ul style="list-style-type: none"> • Kommuneplanramme - K06.B02 og K06.B01 – Boligområder • Lokalplan nr. 553 For bebyggelsen de 100 huse m.fl.
Sårbarhed/ Trusler	<ul style="list-style-type: none"> • Større ændringer i vej- og gedeforløb • Nedrivninger og om-, til- og nybygning af og ved huse og anlæg, der ikke harmonerer med den eksisterende bebyggelse i størrelse, udformning og materialer, samt manglende vedligeholdelse
Kilder	<ul style="list-style-type: none"> • Kaj Buch Jensen: Matadoren Valdemar Henckel. København – Kalundborg 1877-1953

Kort over kulturmiljøets afgrænsning samt angivelse af, hvorfra billederne er taget.

Tegning 1.

Kalundborg Købstad. Byrå-
dets journalsager, 1916.

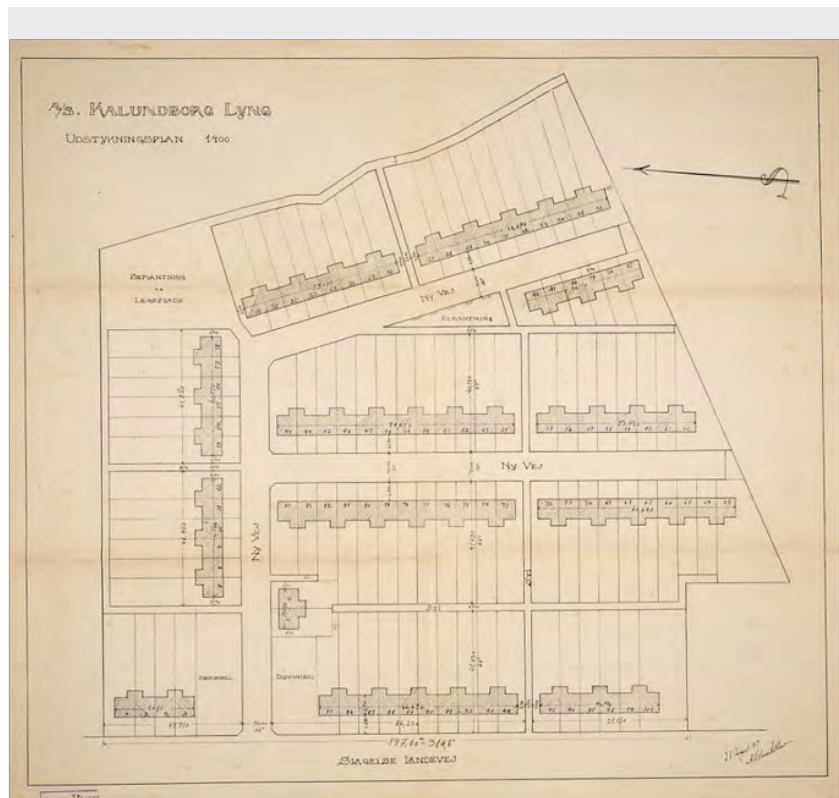
Tegning 2.

De 100 huse. Tegningerne
viser rækkehusbebyggelsen.
Bilag til Lokalplan 6.2-1, Ka-
lundborg Kommune, 1992.

Tegning 3.

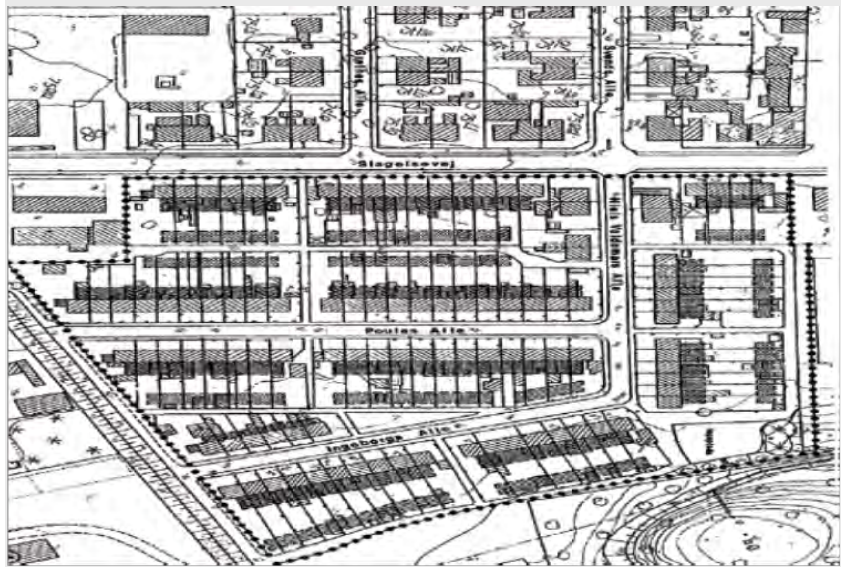
Udstykningsplan fra byrå-
dets journalsager 1916/17.

Tegning 4.

De 100 huse. Funktionærboligerne placeret omkring Svends Alle og Grethes Alle. Arbejderboligerne i det indrammede felt øst for Slagelsevej omkring Niels Valdemars Alle, Poulas Alle og Ingeborgs Alle.

Kortbilag i Lokalplan 6.2-1, Kalundborg Kommune, 1992.

Billede 1.

De 100 Huse. Slagelsevej, april 2011. Som man kan se på vinduerne, er der behov for at stille krav til udformning, hvis ikke området skal miste sin unikke karakter.

Billede 2.

Et eksempel på en af funktionærboligerne (dobbelthus) På Grethes Allé.

Titel	Blindeinstituttet – Synscenter Refsnæs
Tema	Forsorgsinstitution
Sted	Kalundborg
Tid	1898 -
Beskrivelse	<p>Blindeforskolen der i 1928 ændrede navn til Det kgl. Blindeinstitut på Refsnæs, fik sit nuværende navn Synscenter Refsnæs i 2007. Institutionen blev indviet i 1898 og skaber således en mere end 100 års historie. I begyndelsen var tanken, at forskolen skulle placeres så tæt som muligt på blindeinstituttet på Kastelsvej i København, så den kunne integreres mest muligt med det eksisterende blindeinstitut. I 1895 udgav øjenlæge Eiler Hansen værket Unge Blinde i Danmark, der gennem undersøgelser påviste, at årsagen til erhvervet blindhed hos 36 % af alle børn, var udviklet af tuberkulose. Undersøgelsen påviste yderligere, at nærhed til kysten forbedrede behandlingen af den dengang store folkesygdom, idet masser af frisk luft, lys og søbade suppleret med sund kost havde god effekt på helbredelsen. Forskolen fik derfor sin placering ved kysten på Refsnæs.</p> <p>Valget faldt på Villa Strandlyst (opført i 1881) ved Kalundborg Fjord og med Kysthospitalet som nærmeste nabo. Skolen åbnede med formålet at være skole, hjem og sanatorium for blinde børn i alderen 6-10 år.</p> <p>Forskolen viste sig at være en succes og behovet for udvidelse opstod tidligt. Allerede i 1903 blev der således opført en østfløj, så der nu blev plads til i alt 30 elever. Og igen i 1909 tilbyggedes en vestfløj. Denne struktur med den oprindelige hovedbygning med en øst- og vestfløj er bevaret. I 1909 blev også inspektørboligen (senere forstanderbolig) opført. I dag anvendes bygningerne til administration og materialelaboratorium, mens den tidligere forstanderbolig kun anvendes til enkelte kontorfaciliteter og opbevaring af materiel.</p> <p>I 1916 købte man naboejendommen og indrettede denne til hjælpeskole - Vestskolen. I 1921 og 1928 opførtes hhv. værnehjem og børnehjem (i dag hhv. kantine og boafdelingen Fjordhøj). Værnehjemmet anvendtes som hjem for ca. 20 piger, der ikke egnede sig til videre uddannelse på blindeinstituttet i København og som ikke havde familie at komme hjem til. Børnehjemmet blev opført på en nabogrund af grosserer Cornelius Stau, som han forærede til Refsnæsskolen. Samtidig fik skolen plads til skole- og nyttehaver, frugtplantage, husdyr m.m.</p> <p>Siden en større udvidelse i 1940, der inkluderede bl.a. en ny skolebygning, gymnastiksal og svømmehal opført som rundbuehal, er skolen udvidet og vokset af flere omgange primært i 60'erne- og 70'erne, og den fremstår i dag som en lille by med veje og stier mellem bygningerne. Dertil er uderummet omkring den tidlige bebyggelse overdækket som klassisk skolegård fra 30-40'erne, der er med til at give stedet sjæl og karakter af ældre institutionsbebyggelse.</p> <p>Andre vigtige bygninger at nævne er kedelhuset og vaskeriet fra 1909, hvorfra vaskekonerne bar vasketøjet til kysten. Bygningen anvendes i dag til teknisk personale samt værksted. Nord herfor ligger institutionens første centralkøkken i en større enkeltstående bygning og skaber kontrast til det nærliggende 70'er-institutionsbyggeri samt tiloversblevne stråtækte stald og</p>

Beskrivelse (fortsat)	<p>lade fra et tidligt husmandssted. Tilsammen danner de meget forskellige bygninger fra flere tider en alsidig bygningshistorisk oplevelse. På den anden side af kystvejen langs stranden er et bevaret badehus og et bådhus, der står som fysisk bevis på kystens betydning for institutionen og elevernes ophold.</p> <p>I starten af 60'erne fik de første elever dispensation til at gå ud af Refsnæsskolen og i stedet gå i almindelig skole hjemmefra. I løbet af 70'erne blev dette snarere reglen end undtagelsen for børn der "kun" er blinde. Fra 1960'erne til i dag har Synscenter Refsnæs udviklet sig fra at være en skole for normalt begavede, samt lidt dårligere begavede blinde og svagsynede børn til fortrinsvis at være en institution for børn med flere handicap. Udover funktionen som institution for både hjemmeboende og beboere på skolen, udvikles der materialer og vejledninger på Synscenter Refsnæs og stedet fungerer som kursussted for lærere, pædagoger, forældre og børn.</p>
Bærende elementer	<ul style="list-style-type: none"> • Hovedbygningen (Østskolen) med senere tilbyggede øst- og vestfløje. Den samlede bygning står med kun få ydre ændringer og ligger smukt med græsareal på den sydlige facade, der har udsigt mod fjorden og med en velbevaret skolegård mod nord. • Den tidligere forstanderbolig som både indvendigt og udvendigt er særdeles bevaringsværdig og fremstår næsten uden ændringer siden bygningens opførelse i 1909. • Kedelhuset og vaskeriet der ligesom de to ovenstående bygninger kun har fået foretaget enkelte ændringer. • Det sammenhængende institutionsbebyggelsesmiljø, der fortæller historien om en helskabt institution, der fungerer som en hel lille by.
Sårbarhed/ Trusler	<ul style="list-style-type: none"> • Nedrivninger og om-, til- og nybygning af og ved huse og anlæg, der ikke harmonerer med den eksisterende bebyggelse i størrelse, udformning og materialer, samt manglende vedligeholdelse.
Kilder	<ul style="list-style-type: none"> • Refsnæsskolen fra 1898 - 1998 - 100 års jubilæum; Det kongelige Blindeinstituts Forskole på Refsnæs 1898 - 1. november - 1998, Refsnæsskolen, Institut for Blinde og Svagsynede Børn og Unge i Danmark, http://www.synref.dk/nyheder/2007/refснаesskolen_100_aars_jubilaeum/#begyndelsen • Palle Bruun Olsen: De første år - om Det Kgl. Blindeinstituts Forskole på Refsnæs.

Kort over kulturmiljøets afgrænsning samt angivelse af, hvorfra billederne er taget.

Billede 1.

Forskolen på Refsnæs før udvidelsen i 1903. Den ombyggede villa "Strandlyst" bestod kun af en fløj ud mod Kystvejen og stranden. Villæen er opført i 1881 og blev anvendt som privat sanatorium og pensionat indtil statens overtagelse af bygningen i 1898.

Billede 2.

Børn og personale foran bygningerne i 1904 efter udbygningen af forskolen med østfløjen (byhistorisk arkiv).

Billede 3.

Østskolen i 2013. Siden begyndelsen er der foretaget mindre ændringer bl.a. i form af fjernelse af skorstene, tilføjelse af flere kviste i hele tagets længde, og den oprindelige sidebygning er erstattet to nyere tilbygninger med nødvendig rampe.

Billede 4.

Forskolen i 1909, hvor den blev udvidet med en inspektør- (senere forstander-) bolig, kedelhus (i midten med den høje skorsten) og en vestfløj til den bestående hovedbygning, der således fik sit nuværende udseende.

Billede 5.

Samling af de ældste bygninger, alle fra 1909. Tidl. forstanderbolig, kedelhus og østskolens vestfløj. De tre bygninger udgør tilsammen det mest bevaringsværdige byggeri i kulturmiljøet.

Billede 6.

Den tidligere forstanderbolig, der både udvendigt og indvendigt tjener som en særdeles bevaringsværdig villa med kun få ændringer i forhold til ved opførelsen i 1909.

Billede 7.

Hovedbygningens østfløj. Hovedbygningen ligger tæt på nyere bebyggelse, der forbindes med et sammenhængende stisystem.

Billede 8.

Det tidligere kedelhus og vaskeri med den bevarede skorsten, opført i 1909. Bygningerne har fået lov at stå uden nævneværdige ombygninger.

Billede 9.

Refsnæsskolen set fra luften, der giver indtrykket af en hel lille by (Foto: Dan en gros, Vodskov; fra *Palle Bruun Olsen (1983): De første år – om Det Kgl. Blindeinstituts Forskole på Refsnæs*; Artikel i Jul i Kalundborg).

Billede 10.

En del af de interne vejforbindelser i den lille by, der udgør Synscenter Refsnæs. Bygningen på billedet er det første centralkøkken med kedelhus og vaskeriet i baggrunden.

Billede 11.

Børnehjemmet opført 1921 (byhist. arkiv).

Billede 12.

Børnehjemmet i 2013. Bygningen står med få ydre ændringer i forhold til opførelsen. Bygningen er senest anvendt som kantine og kan fremadrettet fordelagtigt tjene til andre institutionsformål.

Billede 13.

Det tidl. værnehjem, opført i 1928. Senere opdannet til boafdeling Fjordhøj.

Billede 14.

Tidl. stald og lade, opført i tilknytning til de nærtliggende frugt- og nyttehaver, der i dag udgøres af en mindre skov. Bygningerne skaber stor kontrast til bl.a. institutionsbyggeriet fra 70'erne og svømmehallen + gymnastiksalen fra 1940'erne. Bygningerne har formentlig oprindeligt været et husmandssted der ved Refsnæsskolens udvidelse er blevet inddraget i skolens område.

Billede 15.

Badehuset på stranden syd for Vestskolen. Herfra havde datidens elever god mulighed for udnyttelse af havvandets helbredende effekter.

Billede 16.

Overdækket stisystem ved hovedbygningens skolegård. De grøntmalede træstolper leder let tankerne hen på 30'er- og 40'ernes skolegård eller station.

Billede 17.

Svømmehallen fra 1942 som er opført som rundbuehal med stræbepiller. Svømmehallen er unik i kraft af dens alder og arkitektur.

Titel	Højbyen
Tema	Middelalder, befæstningsanlæg
Sted	Kalundborg
Tid	1170-
Beskrivelse	<p>Højbyen kan groft betegnes som den del af Kalundborg, der frem til 1649 alene bar købstadsprivilegierne (herefter blev de udstrakt til også at gælde for Nederbyen). Altså det Kalundborg, som opstod omkring 1170, da Esbern Snare anlagde Vestre Forborg som forsvar mod venderne.</p> <p>Højbyen er en naturskabt bakke med en udstrækning på ca. 500 m øst-vest og ca. 250 m nord-syd. Det antages, at Højbyens byplan med den centrale gade Adelgade og parallelgaderne Munkesøgade (mod nord) og Præstegade (mod syd) er udstukket kort efter opførelsen af Vestre Forborg, og i høj grad er bestemt af landskabet.</p> <p>Vor Frue kirkes alder kan ikke med sikkerhed bestemmes, men det antages, at den er opført efter Esbern Snares død i 1204, måske fra omkring 1220 af Esbern Snares datter Ingeborg. Det kan ikke udelukkes, at Esbern Snare samtidig med Vestre Forborg også har opført et trækapel, hvor nu Vor Frue kirke ligger – på det højeste punkt i Højbyen.</p> <p>Efter Valdemar Atterdags indtagelse af byen 1344 blev Kalundborg Slot opført østligst i Højbyen. Omtrent samtidig blev de gamle træpalisader, der omkransede byen, erstattet af en egentlig bymur.</p> <p>Fra 1549 og til sin død 1559 sad kong Christian II i fangenskab i en fløj på Kalundborg slot. Kalundborg Slot led en krank skæbne, da det blev nedrevet under svenskernes belejring af byen 1658-60. I næsten 200 år herefter henlå slotsruinerne som en genbrugsplads, hvorfra byens borgere kunne forsyne sig med byggematerialer. På slottets gamle plads blev Råd-, Ting- og Arresthuset bygget (indviet 1854). I forbindelse med nedrivningen af Skolen ved Volden midt i 1970'erne er ruinerne af Folen blevet frilagt. Folen var i slottets storhedstid et af Nordens mægtigste fæstningstårne, hvor rigsarkivet en år-række blev opbevaret.</p> <p>I 1649 var Højbyens købstadsprivilegier blevet udstrakt til også at gælde for Nederbyen (Kordilgade, Skibbrogade m.v.). Det betød, at byens velstand rykkede mod øst, da købmændene i Højbyen flyttede deres virksomheder til Kordilgade, hvor de opførte store købmandsgårde. Kordilgade blev fra dette tidspunkt den primære handelsegade i Kalundborg, og Højbyens sociale status daledede kraftigt.</p> <p>Kirkens omgivelser har gennem tiderne været genstand for store diskussioner; skulle kirken fremstå som i middelalderen omgivet af tæt bebyggelse, eller skulle der være frit udsyn til kirken? Det må konstateres, at med fjernelsen af Hyhns hus 1898, husflidsskolen i Adelgade 1962 og trævillaen på Skibslågebanken 1966 har sidstnævnte synspunkt sejret.</p> <p>I nutiden er Højbyen igen blevet et attraktivt område, hvor der gøres en stor indsats for at bevare bydelens historie, særpræg og arkitektur. Højbyen må i sin helhed betragtes som det fremmeste kulturmiljøelement i hele Kalundborg Kommune.</p>

Bærende elementer

- Vor Frue Kirke, hvis alder, forbillende og opførelseshistorie næppe er fuldt afdækket endnu. Et helt unikt bygningsværk af national betydning.
- Parterret, der i 1953 blev anlagt på det trekantede område øst for kirken. Et haveanlæg i geometriske former, tegnet af havearkitekt C.Th. Sørensen og udført i liguster og berberis.
- Byplanen med Adelgade, Munkesøgade og Præstegade er en af de bedst bevarede middelalderlige byplaner i Danmark.
- Ruinerne af Vestre Forborg blev udgravet fra 1907, og de viser den ældste befæstning af Kalundborg, der blev anlagt fra omkring 1170 af Esbern Snare.
- Ruinerne af Kalundborg Slot og bymuren, der antageligt stammer fra Valdemar Atterdags tid.
- Stenhuset i Præstegade fra slutningen af 1400-tallet betragtes som et af de ældste, verdslige beboelseshuse i Danmark.
- Den gamle latinskole (kirkeladen) i Præstegade.
- Rektorboligen (kapel/varmecentral ved kirken).
- Bispegården, Adelgade 6, opført 1450-80 med det gamle rådhus, Adelgade 8.
- Lindegården (museet), der med sin beliggenhed er med til at tegne Højbyens afsluttende profil mod vest.
- Den nye Kalundborghal, tegnet af Friis & Moltke i deres karakteristiske brutalistiske stil, tilpasser sig mod Munkesøgade fint den tætte, lave bebyggelse i området. Mod nord er tagets udformning tilpasset, så den tillader udsigt til Vor Frue kirke.
- Gyths Gård på Torvet, hvor forfatteren og nobelprismodtageren Sigrid Undset blev født i 1882.

Eksisterende bevaringstiltag

- Kulturarvsareal af national betydning
- Fredede fortidsminder – befæstning med voldgrav og slot
- Flere fortidsmindefund, bl.a. møntfund og middelalderbegravelsesplads på Torvet.
- **13 fredede bygninger og et fredet parterre/haveanlæg fra 1953**
- Lokalplan nr. 47 for et område af den gamle bykerne
- Tillæg nr. 1. til lokalplan nr. 47A for et område af den gamle bykerne
- Tillæg nr. 2. til lokalplan nr. 47A for et område ved Råes Banke – Lindeparken
- Kommuneplanramme K01.C03—centerområde
- Kommuneplanramme K01.R01—rekreativt område
- Kommuneplanramme K01.OF07—offentligt område

**Sårbarhed/
Trusler**

- Større ændringer i vej- og gadeforløb samt belægninger.
- Nedrivninger og om-, til- og nybygning af og ved huse og anlæg, der ikke harmonerer med den eksisterende bebyggelse i størrelse, udformning og materialer, samt manglende vedligeholdelse.

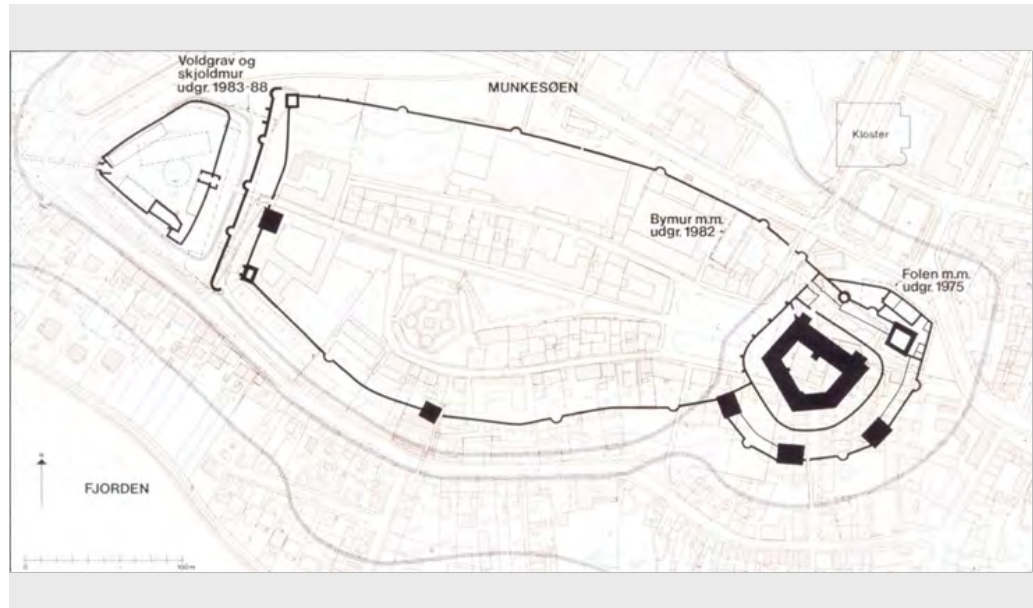
Kilder

- Kalundborgs Historie bd. 1-4
- Jørgen Elsøe Jensen: Danmarks middelalderlige byplaner – Syd- og Vestsjælland. 1999
- Palle Bruun Olsen: Kalundborg før og nu. 2011.

Kort over kulturmiljøets afgrænsning samt angivelse af, hvorfra billederne er taget.

Korthybrid med den middelalderlige befæstning indtegnet på nutidigt kort. Efter Johannes Hertz 1990. Yderst til venstre ses Vestre Forborg og til højre slotsholmen med slottet.

Billede 1.

Det nyanlagte parterre foran Vor Frue Kirke 1953. Midt i billedet ses den gamle husflidsskole (tidligere fattiggård), der blev revet ned 1962.

Billede 2.

Udsigt fra Vor Frue kirkes midttertårn 1960. I midten ses Råd-, Ting- og Arresthuset fra 1854, der blev bygget på den gamle slotsplads.

Billede 3.

Udsigt fra Vor Frue kirke ca. 1960. En af skolerne på Torvet er netop nedrevet for at give plads til Kalundborghallen. Midt i billedet ses Bispegården og det gamle rådhus, Adelgade 6-8.

Billede 4.

Højbyen set fra vest 1907. Udgravningen af Vestre Forborg er netop gået i gang. På dette tidspunkt har byen endnu ikke sprængt rammerne; umiddelbart vest for Højbyen er der bare marker.

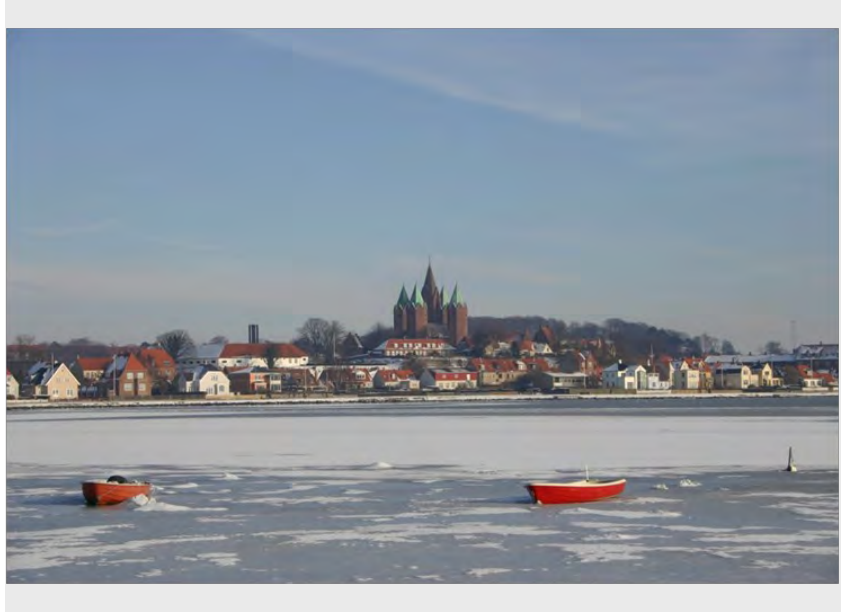
Billede 5.

Luftfoto af Højbyen ca. 1940, hvor man ser byplanen med Præstegade, Adelgade og Munkesøgade.

Billede 6.

Højbyen set fra Gisseløre
2006.

Billede 7.

Højbyen set fra luften 2012.
Set fra denne vinkel ses be-
tydningen af de ensfarvede
røde tegltage.

Titel	Fiskerhusene
Tema Sted Tid	Bølgkvarter – Fiskerhuse Kalundborg Ca. 1830 -
Beskrivelse	<p>I løbet af 1800-tallet blev der i Kalundborg behov for flere boliger, især til de mange, der ernærede sig ved fiskeri på havnen syd for Højbyen. En del af disse boliger blev bygget på de åbne strandvænger øst og vest for Skibbrogade. Over relative korte perioder blev hele gader anlagt og inden for en periode på ca. 50-70 år blev hele kvarteret syd for Højbyen udbygget. Mange af boligerne i kvarteret blev beboet af sømænd og fiskere, og heraf kommer kulturmiljøets navn - fiskerhusene.</p> <p><u>Afgrænsning</u> Den fysiske afgrænsning tager udgangspunkt i et tæt samlet bebygget kvarter med primært arbejderboliger karakteristisk for sin tid, der alle er placeret i nærhed til det tidligere fiskerleje mod syd, nu fiskeri- og lystbådehavn. Inden for afgrænsningen er også enkelte større byggerier langs Vestre Havnevej.</p> <p><u>Boligkarakteristik</u> Boligerne er bygget i kæde, typisk gavl mod gavl eller med mellemliggende smalle passager. Facaderne er ført helt frem i skel mod smalle gader og stræder, som på Bautrupsvej og Strandstræde udgøres af hhv. grus- og brostensbelægning. Den tætte facadestruktur er opført i bugtede og kringlede gadeforløb. Visuelt får kvarteret yderligere særegen karakter ved bygningernes individuelle farvepalet. Det hele er med til at præge den fælles struktur og gør gaden til et rum karakteristisk for sin tid, der skaber en idyllisk stemning, som samlet set er særdeles bevaringsværdigt.</p> <p>Boligerne er typisk bygget som små gadehuse i 1-2 plan, med saddeltag, på tre eller fire fag eller tofamiliesboliger på fem fag med fælles indgang i midterfaget. De fleste er bygget i enkel stil med blanke mure og udadtil en sparsom pyntning evt. med en karakteristisk gesims eller udsparede brystningsnicher under vinduerne og et par pudsede, vandrette bånd.</p> <p>Bag husene ligger lange smalle nyttehaver med gamle oplagspladser og småværksteder, hvor flere af de sekundære bygninger er bevaret og dog ombygget gennem årene. Området bag husene er tilgængeligt via smalle stier, der er anlagt for at give en let adgang til havnen.</p> <p>Bag Slotsgraven har sit navn efter den geografiske placering, netop bag middelalderbydelens voldgrav. Gaden er karakteriseret ved på den sydlige side primært at bestå af lave huse, med udnyttet tagetage, på tre eller fire fag og på nordsiden lidt større tofamiliesboliger på fem eller syv fag. Flere af boligerne syd for gaden er opført i 1700 årene efter de tidligere strandgårde blev nedrevet og der dermed blev frigjort plads til småhuse på vængerne syd for middelalderbydelen. De generelt større grunde nord for gaden er udstykket og bebygget gennem 1800-årene.</p> <p>Næsten alle ejendomme er udvidet med bebyggelse mod gården og næsten alle har malede eller kalkede murflader i flere farver gennem husfacadeforløbet. Den del af Bag Slotsgraven, der er medtaget i udpegningen er kende-</p>

Beskrivelse (fortsat)	<p>tegnat ved at være gennemgående tæt homogent bebygget og de medtagne grunde er alle udstykket i 1700/1800 årene.</p> <p>Bautrupsvej blev udstykket i slutningen af 1800 årene og frem til 1910. Fra 1895 lod lods J. C. Bautrup en serie dobbelthuse opføre langs den østlige side af vejen, som i forhold til sin bredde snarere bør kaldes en sti. Vejen er grusbelagt og fungerer som både adgangsvej og havesti, da husene på den østlige side af vejen har sine tilknyttede mindre haver liggende på den modsatte side af vejen. I dag tjener flere af disse haver ligeledes som parkering.</p> <p>Vestre Havnevej er anlagt i 1903-04 som en vigtig trafikåre for havneområdet. Bebyggelsen skiller sig ud fra kulturmiljøet, idet den primært består af Vestre Havnevej 8 og 10, der er opført i 1916, hhv. som Henckels administrationsbygning og bolig. I dag fungerer begge som boliger.</p> <p>Rosengade blev udstykket mellem 1835 og 1854 langs stranden. Gaden er kort med tæt bebygget huse, alle med facade mod havnen. Grundene blev i stor grad opkøbt og bebygget af søfolk, der med placeringen ikke havde langt til vandet. Bebyggelsen består primært af små enetages trefagshuse. Gadens navn er formentlig opstået med henvisning til floraen i forhaverne, der dengang var rigt bevokset med rosenbede. I dag er flere af forhaverne dog bebygget med skure, garager og lignende, som er med til at forringe områdets grønne præg, der ellers giver gaden karakter.</p> <p>Strandstræde har fungeret som baggade til havnen for grundene langs Skibbrogade og som naturligt skel til strandvængerne mod vest. Strædets vestside var uden egentlig bebyggelse frem til ca. 1840-1880, hvor Sømandsforeningen Enigheden lod opføre boliger til enlige og aftægtsfolk. Bebyggelsen består i dag primært af pudset og blankmuret byggeri. Husene er primært lave huse med udnyttet tagetage og opskalkede heltage, to, tre og fire fag lange og her er flere dobbelthuse på fem fag med fælles forstue. De enkelte huse fremstår med farvevariationer og mindre individuelle detaljer.</p>
Bærende elementer	<ul style="list-style-type: none"> • Den tætte gadestruktur med de bugtede forløb, dannet fra ca. 1800 og ca. 100 år frem. • De røde tegltage og de gennemgående to- eller firerammede flersprogede vinduer.
Eksisterende bevaringstiltag	<ul style="list-style-type: none"> • Lokalplan nr. 47 for et område af den gamle bykerne • Tillæg nr. 2. til lokalplan nr. 47A for et område af den gamle bykerne • Kommuneplanramme K01.B07—boligområde • Kommuneplanramme K01.C04—centerområde
Sårbarhed/Trusler	<ul style="list-style-type: none"> • Større ændringer i vej- og gadeforløb • Nedrivninger og om-, til- og nybygning af og ved huse og anlæg, der ikke harmonerer med den eksisterende bebyggelse i størrelse, udformning og materialer, samt manglende vedligeholdelse

Kilder

- Ganshorn, J. m.fl. 1983: Kalundborgs Historie Bind 3 – Byens Huse. Kalundborg Kommune, Miljøministeriet og Fredningsstyrelsen.
- Nielsen, E. M. og Pinholt, N. H. 2005: 24 kulturmiljøer i Storstrøms Amt. Storstrøms Amt
- Lokalplan nr. 47 for et område af den gamle bykerne

Kort over kulturmiljøets afgrænsning samt angivelse af, hvorfra billederne er taget.

Billede 1.

Bag Slotsgraven i 1929.

Billede 2.

Bag Slotsgraven 1906. Der lå på denne tid et hus på tværs af gaden, som senere er revet ned. Kulturmiljøets afgrænsning følger datidens placering af dette hus.

Billede 3.

Bag Slotsgraven 18 opført 1875. Fem fag langt grundmuret hus med teglhængt heltag med gammel skorstenspipe. Detaljer i form af trappegesims og tofløjet fyldingsdør.

Billede 4.

Bag Slotsgraven 43 opført i 1826. Tre fag langt grundmuret hus med meget højt opskalket teglhængt heltag med ældre skorstenspipe.

Billede 5.

Bag Slotsgraven 31. Bygningen er omsat fra tre fag bindingsværk til grundmur i 1890'erne. Savsnitsgesims og nyere tofløjet dør.

Billede 6.

Bag Slotsgraven - set fra vest på den sydlige side af gaden. Husfacadernes farvevariationer giver stemning i det visuelle facadeforløb.

Billede 7.

Bautrupsvej. Den smalle vej med små tæt placeret huse mod øst og små haver, der i dag ofte tjener som parke-ring mod vest.

Billede 8.

Vestre Havnevej 10 opført 1916 af ingeniør Henckel som privatbolig, da skibsværftet havde sin storhedstid. Grundmuret villa i en etage over høj kælder med gavlkvist og syvsidet karnap mod syd, entrébygning ved østgavl og udbygning ved vestgavl.

Billede 9.

Rosengade 2E-12 med roser i forhaverne.

Billede 10.

Strandstræde set fra nord. Uden siloerne bliver udsigten til og oplevelsen af gaden forbedret.

Billede 11.

Strandstræde set fra syd. Gaden er tæt bebygget med små enetages huse med facader i en rig farvevariation, der sammen med beplantning langs facaderne skaber stemning i den brostensbelagte gade.

Billede 12.

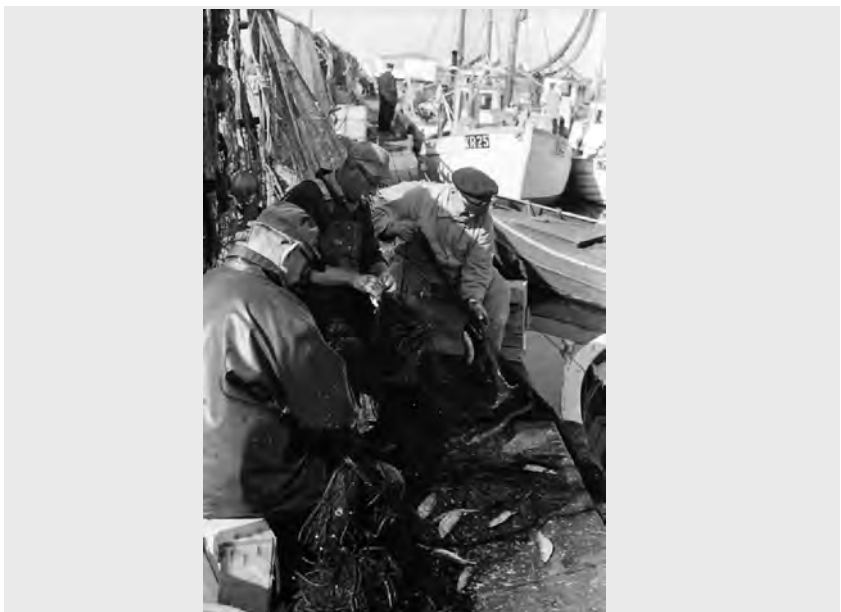
Strandstræde 9-13. Strandstræde 9-11 er et fem fag langt grundmuret forhus med opskalket teglhængt heltag. Huset rummer to beboelser med fælles entré. De tre fag længst mod højre er udstykket i 1846 og de to fag med gul facade senere. Derfor har højre side af huset brystningsnicher under vinduerne samt sparrenkopgesims, hvor de to fag til venstre har savsnitsgesims.

Billede 13.

Foto fra ca. 1960, stemningsfoto fra fiskerihavnen. Til venstre i billedet ses sejlklubbens klubhus.

Billede 14.

Sildefangst på havnen i 1960.

WWW.KALUNDBORG.DK

